

T.C.
İSTANBUL ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI

OSMANLI DÖNEMİ BATILILAŞMA SÜRECİNDEN
GÜNÜMÜZE GELİN GİYSİLERİ

SEZEN OĞUZ YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İstanbul, 2019

ALTINBAŞ
ÜNİVERSİTESİ

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI

**OSMANLI DÖNEMİ BATILILAŞMA SÜRECİNDEN
GÜNÜMÜZE GELİN GİYSİLERİ**

SEZEN OĞUZ YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Cemile Tuna

Bu çalışma **02.09.2019** tarihinde yapılmış olan Tez Savunma Sınavında tarafımızca incelenmiş olup, kapsam ve kalite açısından Yüksek Lisans Tezi olmaya yeterli bulunmuştur.

Dr. Öğr. Üyesi Cemile TUNA
(Danışman)

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri

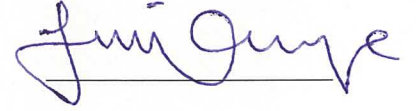
Dr.Öğr. Üyesi Cemile TUNA
(Danışman)

Altınbaş Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi Lütfiye BOZDAĞ

Altınbaş Üniversitesi

Doç. Dr. Vildan TOK

Marmara Üniversitesi

Bu çalışma bir Yüksek Lisans tezinin tüm gerekli şartlarını taşımaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Lütfiye BOZDAĞ
(Anabilim Dalı Başkanı)

Doç. Dr. Nur Banu KAVAKLI
Enstitü Müdürü

Sosyal Bilimler Enstitüsü onayı: 03/09/2019

Bu dökümandaki tüm bilgilerin akademik kural ve etiğe bağılı kalınarak yazıldığını ve tez yazım kuralları kapsamında bu çalışmada bulunan ve original olmayan bütün bilgi ve materyallerin referanslandırıldığını temin ederim.

Sezen Oğuz Yılmaz

İTHAF

Türk kültürü motiflerinde birçok toplumun yansımalarını görmek olasıdır. Nitekim Anadolu toprakları çağlar boyunca birçok topluma vatan olmuştur. İnsanların neslini devam ettirme çabası ise evlilik kurumunu kutsallaştırmış ne kadar zaman geçse de önemini korumuştur. Ancak gerek evlilik maksadıyla gerçekleştirilen törenler ve adetleri gerekse bu süreçte giyinen kıyafet ve takılan aksesuarlar sürekli değişime tabi olmuştur. Bu durum moda tasarımının konusunu oluşturmakta; çalışmada Türk kültürünün yalnızca üç asırlık kısmını doruklarda yaşatmış Osmanlı Devleti'nin batı etkisinde kaldığı süreçteki düğün giysilerinden günümüz Türkiye'sindeki gelin kıyafetlerinin değerlendirilmesine yer verilmektedir.

Çalışma süresince hem Osmanlı Devleti'nden hem de dünya tarihinden gelin giysileri incelenmiştir. Çalışmada gelin giysilerinin kırmızı, yeşil vb. renklerinden; üç etek, şalvar vb. türlerinin; bugün neredeyse küresel çapta genel geçerlik kazanmış beyaz gelinliğe dönüşüm aşamasına dek değişim sürecine yer verilmiştir.

Evlilik ve düğün törenleri gerek amacı gerekse köklü geçmişi sebebiyle çağlar boyunca her toplumun gözdesi konumunda olmuştur. Çalışma süresince Türk kültüründe Osmanlı'dan günümüze dek düğün merasimlerinde evlenen kadınların/gelinlerin giyeceği kıyafet/gelinliğin evrimi incelenmiştir. Bu süreçte gelinlikteki değişimlerde kültürlerin etkisi incelenmiş, haricinde gelinlerin merasimlerdeki takılardan, ayakkabı zevklerine dek geleneksel giyim kültürüne yer verilmiştir.

Çalışma süresince benden hiçbir yardımı esirgemeyen sevgili aileme ve hocam "Dr. Öğr. Üyesi Cemile Tuna'ya" sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim.

Sezen Oğuz Yılmaz

Mayıs, 2019

ÖZET

OSMANLI DÖNEMİ BATILILAŞMA SÜRECİNDEN GÜNÜMÜZE GELİN GİYSİLERİ

Sezen Oğuz Yılmaz

Yüksek lisans, Moda ve Tekstil Tasarımı, İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi,

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Cemile Tuna

Çağlar boyunca insanların biriktirerek gelecek nesillere aktardıkları kültürel değerleri tek bir topluma bağlamak güçtür. Nitekim Anadolu gibi çağlar boyunca birçok devlete ve kültüre vatan olmuş topraklarda birçok kültürün yansımaları görmek olağandır. Bu anlamda bireylerin geçmişi ve şimdisiyle gelecek nesillere kendilerini anlatan toplumlar ortak kültürel değerlere sahip olabilmektedir. İnsanların temel gereksinimlerinden giyim olgusu ise her toplumun ortak bir yönüdür. Diğer yandan insanlığın nesillerinin devamı için gerçekleştirdikleri evlilik kurumu, gerek konumu gerekse sonuçları itibariyle önem arz etmektedir. Dolayısıyla hassasiyet gösterilen her alanda olduğu gibi evlilik hususunda da insanlar evlilik üzerine birtakım örf ve ananeler gerçekleştirmişlerdir. Tabii bu geleneklerin başında insanlığın temel gereksinimlerinden giyim olgusu gelmiştir. Evlilik gerçekleştiği esnada kadının giyeceği kıyafet çağlar boyunca önemini korumuş sürekli değişim ve gelişime uğramıştır. Çalışma süresince Türk kültüründe Osmanlı'dan günümüze dek düğün merasimlerinde evlenen kadınların/gelinlerin giyeceği kıyafet/gelinliğin evrimi incelenmiştir. Bu süreçte gelinlikteki değişimlerde kültürlerin etkisi araştırılmış, bunların dışında gelinlerin merasimlerdeki takılardan ayakkabı zevklerine dek geleneksel giyim kültürüne yer verilmiştir. Böylelikle bu çalışma, modern kültürün yansımalarının görüldüğü günümüz şartlarında manevi değerlerimizi hatırlama ve koruma adına destek sağlayacak diğer yandan bu sektörde faal olan girişimcilere de kültürel değerlerimizi gelecek nesillere günümüz moda eğilimiyle harmanlayarak aktarmada esin kaynağı oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gelinlik, Gelin, Giyim, Kültürel Değerler

ABSTRACT

BRIDAL CLOTHING FROM THE OTTOMAN PERIOD WESTERNERS

Sezen Oğuz Yılmaz

Graduation Thesis, Master in Fashion And Textile Design, Istanbul Kemerburgaz
University,

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Cemile Tuna

It is difficult to connect the cultural values that people have accumulated through the ages to a single society in the future generations. As a matter of fact, it is usual to see the reflections of many cultures throughout the ages such as Anatolia to many states and cultures. In this sense, the societies that describe themselves to the future generations with the history and now may have common cultural values. The phenomenon of clothing from the basic needs of people is a common aspect of every society. On the other hand, the marriage institution they carry out for the continuation of the generations of mankind is important as to the location and results. Therefore, as in every field of sensitivity, people have performed a number of traditions and pineapple on marriage. Of course, in the beginning of these traditions, the basic requirements of humanity are clothing. In the course of marriage, the woman's clothing has undergone constant change and improvement over the ages. During the study, the evolution of the dress/dress of the women/brides who married in the wedding ceremonies from Ottoman to present in Turkish culture was examined. In this process, the effects of cultures were investigated in the changes in the wedding dress, except for the traditional clothing culture from the jewelry of brides to the tastes of shoes. Thus, this work will provide support for remembering and protecting our spiritual values in today's conditions where the reflections of modern culture, on the other hand, are active in this sector, and our cultural values to future generations in today's fashion and will inspire the transfer by blending with the tendency

Keywords: Bridal, Bride, Clothing, Cultural Values

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
RESİM LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. OSMANLI'DA EVLİLİK ADETLERİ VE GELİNLİK ÇEŞİTLERİ.....	5
2.1 OSMANLI'DA GELİNLİK TARİHİ.....	12
2.2 OSMANLI'DA GELİNLİK ÇEŞİTLERİ.....	15
2.2.1 Üçetek.....	15
2.2.2 Şalvarlı Gelinlik.....	18
2.2.3 Bindallı.....	20
2.3 OSMANLI'DA GELİNLİK AKSESUARLARI.....	22
2.3.1 Duvak.....	23
2.3.2 Çatki.....	24
2.3.3 Kemer ve Kemer Tokası.....	25
2.3.4 Düğme.....	27
2.3.5 Yüzük.....	27
2.3.6 Küpe.....	28
2.3.7 Gerdanlık.....	29
2.3.8 Enselik.....	30
2.3.9 Özel Gün Ayakkabısı.....	30
3. OSMANLI DÖNEMİ BATILILAŞMA SÜRECİNDE KADIN KIYAFETLERİ VE GELİNLİK.....	32
3.1 BATILILAŞMANIN SARAY KIYAFETLERİNE ETKİSİ.....	39
3.2 BATILILAŞMANIN HALKIN KIYAFETLERİNE ETKİSİ.....	42
3.3 BATILILAŞMANIN GELİN GİYSİLERİNE ETKİSİ VE BEYAZ GELİNLİK.....	44
4. CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE GELİN GİYSİLERİ.....	50
4.1 CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA DÜĞÜN KIYAFETLERİ VE GELİNLİKLER.....	50
4.2 OSMANLI GELİN GİYSİLERİNİN GÜNÜMÜZ GELİNLİKLERİNE ETKİSİ.....	66
4.3 GELİNLİK KESİMLERİ VE AKSESUARLARI.....	75
4.3.1 Günümüz Gelinlik Kesim Modelleri.....	75
4.3.2 Günümüz Gelinlik Aksesuarları.....	80
4.4 ÇAĞDAŞ GELİNLİK TASARIMLARI.....	89
4.4.1 Türkiye'de Çağdaş Gelinlik Tasarımları.....	90
4.4.2 Dünya'da Gelinlik Tasarımları.....	95

5. GÜNÜMÜZDE GELİN ADETLERİ	100
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA	105

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Hitit İnadık Vazosu, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi	5
Resim 2: Antoine Laurent Castellan'ın "Hamam" Tablosu, 1812.....	9
Resim 3: <i>Hamamda Kadın ve Hizmetçisi</i> , Jean Etienne Liotard (1702-1789),.....	10
Resim 4: <i>Düğün Ertesi Paça Günü</i> 18. Yy Ortaları, Pera Müzesi.....	11
Resim 5: Claes Ralamb'ın Albümünden "Kırmızı Duvaklı Gelin" 17. Yüzyıl	13
Resim 6: Osman Hamdi Bey'in "Mihrap" isimli tablosu, 1901	16
Resim 7: Üçetek Örneği, Sadberk Hanım Müzesi	17
Resim 8: Kendinden çiçek desenli kumaştan yapılmış bir şalvarlı gelinlik, 19. yy	18
Resim 9: 20. Yüzyıl Başlı Ceket Şalvar Takımı Gelinlik	19
Resim 10: 20. Yüzyıl Bindallı Örneği.....	20
Resim 11: 19. Yüzyıl sonu, Bindallı Gelinlik	21
Resim 12: 17. Yüzyıl Saray Kadını.....	24
Resim 13: Osmanlı dönemi kemer tokası	26
Resim 14: Akik ve firuze ile bezenmiş kemer tokası.....	26
Resim 15: Saray hazinesinden kalan düğmeler.....	27
Resim 16: Yarım çiçek biçimli elmaslı zümrüt küpe (18. Yüzyıl Başlarından),.....	28
Resim 17: Altın Gerdanlık	29
Resim 18: Gelin Ayakkabısı, 19. Yüzyıl.....	30
Resim 19: Gelin Terliği, 19. Yüzyıl.....	31
Resim 20: İnci Dergisi kapağı, 1919	36
Resim 21: "Kadınlık Hayatı" isimli dergi, 1915	37
Resim 22: Topkapı Sarayı Müzesi 13/1879 Envanter numaralı Etek-Ceket Takımı	40
Resim 23: <i>Saraylı Kadın</i> , 19. Yüzyıl Başları	41
Resim 24: <i>İpek Pazarında</i> , Amadeo Preziosi, 1878.....	42
Resim 25: Naime Sultan, Sürgün yıllarında.....	45
Resim 26: Düğününde beyaz gelinlik giyen ilk kadın: Kraliçe Victoria (1840).....	46
Resim 27: Enver Paşa ve Naciye Sultan, 10 Mayıs 1914	47
Resim 28: Adile Sultan gelinliği ile, 1917	48
Resim 29: Nebile Hanım Gelinliği ile, 1929.....	53
Resim 30: Rukiye Hanım'ın Düğün Töreni, 1930	55
Resim 31: General İzzettin Çalışlar'ın Kızının düğün Töreni, 1933.....	56
Resim 32: Halit Hami Mengi'nin Kızının Düğün Töreni	57
Resim 33: Kadir Has ile Rezan Hasoğlu'nun Düğün Fotoğrafı, 1942.....	58
Resim 34: Erdal İnönü ve Sevinç Hanım'ın Düğün Fotoğrafı, 1957	60
Resim 35: Haldun Dormen ve Betül Mardin'in Düğün Fotoğrafı, 1959	61
Resim 36: Hülya Koçyiğit ile Selim Soydan'ın Düğün Törenleri, 1968	62
Resim 37: Prenses Diana'nın Gelinliği ve Düğün Töreni, 1981.....	64
Resim 38: Uğur Dünder ve Yasemin Baradan'ın Düğün Töreni, 1993	65
Resim 39: Hülya Avşar ve Kaya Çilingiroğlu'nun Düğün Töreni, 1997.....	66
Resim 40: Beyaz Gelinlik ve Kırmızı Duvak.....	67
Resim 41: Osmanlı Gelinliklerinden Esinlenerek Hazırlanan Bir Gelinlik, 2012	68
Resim 42: Kaftanlı Gelinlik Modeli, 2014.....	69
Resim 43: Osmanlı'dan Esinlenerek Tasarlanan Gelinlik, 2014.....	70
Resim 44: Osmanlı Gelinliklerinden Esinlenerek Tasarlanmış Gelinlik, 2015	71
Resim 45: Esin Ertan'ın Gelinliği, 2014.....	72

Resim 46: Tesettürlü Gelinlik Modeli, 2016.....	74
Resim 47: Günümüz Gelinlik Kesim Modelleri.....	75
Resim 48: A Kesim Gelinlik Modeli.....	76
Resim 49: Prenses Kesim Gelinlik Modeli	77
Resim 50: Balık Kesim Gelinlik Modeli.....	78
Resim 51: Düz Kesim Gelinlik Modeli.....	79
Resim 52: Midi Gelinlik Modelleri	80
Resim 53: Tasarımcı Elie Saab'ın duvak tasarımları	81
Resim 54: Gelin Tacı	82
Resim 55: Gelin Kepi.....	83
Resim 56: Gelin Tarağı	84
Resim 57: Omuz Zincirleri.....	85
Resim 58: Gelin kurdelesi ve kemeri	86
Resim 59: Parmaksız Gelin Eldiveni	87
Resim 60: Gelin Çiçeği	88
Resim 61: Gelin Şemsiyesi	89
Resim 62: Sinem Kobal'ın Gelinliği, 2016	91
Resim 63: Hande Soral'ın gelinliği, 2017	92
Resim 64: Kıvanç Tatlıtuğ ve Başak Dizer Çifti Düğün Töreni, 2016	93
Resim 65: Hazal Kaya Düğün Merasiminde, 2019	94
Resim 66: Wallis Simpson ile VIII. Kral Edward, 1937.....	95
Resim 67: Kraliçe II. Elizabeth ile Prenss Philip, 1947	96
Resim 68: Jacqueline Bouvier ile John F Kennedy, 1953.....	97
Resim 69: Grece Kelly ile Monoko Prensi III. Rainier, 1956	98
Resim 70: Sarah Jessica Parker'ın “ <i>Sex And The City</i> ” dizisinde giydiği gelinlik,2008.....	99

KISALTMALAR LİSTESİ

İ.Ö: İsa'dan Önce

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

yy: Yüzyıl

1. GİRİŞ

Batılılaşma, Batı dışındaki toplumların Batı'nın gelişmişlik düzeyine ulaşma çabalarını anlatan bir kavramdır. Osmanlı'da batılılaşma, ilk başta askeri sahada ve eğitim alanında Batı'yı yakalama düşüncesi olarak görülmektedir. Ancak özellikle Tanzimat dönemi ile başlayan süreçte batılılaşma olgusunun aslında bir mecraya özel olamayacağı anlaşılmış ve birçok alanda Batı düzeyine ulaşma gayreti gösterilmiştir (Ergül, 2009, s. 16). Bu bağlamda Osmanlı'da batılılaşma olgusunu kesin aralıklar vererek tarihlendirmek yanlış olacaktır.

Temeli 18. yüzyıla götürülebilecek değişimlerin ve daha önceki yüzyılda da görülen değişim taleplerinin Tanzimat ile batılılaşma olarak ortaya çıktığı söylenebilir. 1839 yılında yayınlanan Tanzimat Fermanı, Osmanlı Devleti'nin yüzünü Batı'ya döndüğünü belgelemektedir. Tanzimat Fermanı ile Osmanlı'nın sosyopolitik sorunlarının aşılacağı ve ekonomik problemlerinin çözüleceği düşünülmüştür. Bu sebeple Batı ile sıcak ilişkiler kurulması amaçlanmış ve Batı dünyası, Osmanlı aydınlarının gözünde bir model olmuştur. Bu da batılılaşma hareketinin devlet merkezli kalmasına değil halk tabanına da yayılmasına neden oluşturmaktadır.

Tanzimat Fermanı ile başlayan süreçte devleti modernize etme fikrinin yöneticileri, çeşitli disiplinlerden oluşan sanatçıları ve bilim insanlarını İstanbul'a davet etmişlerdir. Sanatta ve bilimde batı düzeyinin yakalanması için çaba harcanmış ve bu çaba ile Osmanlı toplumu da batılılaşma havasını hızlıca solumuştur. Avrupa'ya gönderilen öğrenciler ve elçiler de Batı'da aldıkları eğitimin ve yaşadıkları tecrübelerin etkisi ile batılılaşma cereyanını hızlandırmışlardır. Eğitimin zorunlu hale getirilmesi ve gazete ve dergi sayılarının artması, başta İstanbul çevresinde olmak üzere halkın eğitim seviyesini artıran ve kültür dünyasını zenginleştiren öğeler olmuştur. Ayrıca Batı kökenli okulların yaygınlaşması, Türkçeye farklı yaşam ve görgü biçimlerini anlatan çeşitli makalelerin çevrilmesi, Encümen-i Daniş gibi bilim-kültür seviyesini artırmak amacıyla yeni kurumların tesis edilmesi ve örneğin kadınların toplumsal hayattaki konumlarına yönelik fikirler gibi yeni düşüncelerin tartışılıyor olması yeni bir toplum oluşturabilme fikrini tetiklemiştir. Bu yeni toplum, cumhuriyet döneminde beden bulan çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmış "ulus" fikrini doğurmuştur.

Yeni toplum fikri, hızlı bir şekilde taraftar toplarken ve özellikle aydınların ilgisini çekerken bir o kadar da tepki çekmiştir. İstanbul'da saray ve çevresinin "alafranga" olarak adlandırdığı Batılı tarz, Osmanlı toplumunun yaygın yaşam biçimi ve geleneklerini ifade eden "alaturka" ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu durum da toplumda bir çift başlılık ve fikri kırılma yaratmıştır. Cumhuriyet döneminde uygulanan politikalar, bu fikri kırılmaya son verme ve uzlaştırıcı bir rol üstlenerek modern bir "ulus" oluşturma amacına yöneliktir. Bu çerçevede sadece günlük yaşamı değil toplumsal sınıfı ve statüyü de belirleyen kavram dizinine batılılaşma denmektedir (Artıkoğlu, 2007, s. 47-49).

Sosyal, siyasi, ekonomik, dini ve askeri alanlarda görülen değişim, aile kurumunu ve ev adetlerini de etkilemiştir. Osmanlı'da görülen erkek/koca merkezli aile fikri yerine kadın-erkek eşitliğine ve kadın ile erkeğin müşterek yaşamına dayalı aile fikri geliştirilmiştir. Bu düşünce ışığında aile kurumunun referansları da değişmiştir. Alaturka tabir edilen geleneksel yaklaşımın dinsel referansları oldukça güçlüdür. Dinsel referanslar da kadın-erkek ilişkilerinden giyim kuşam kültürüne kadar uzanan çok geniş bir yaşam alanına egemendir. Bu bağlamda, hem ekonomik faaliyetlerin ve para harcama alışkanlığının etkisiyle hem de geleneksel yaklaşım çerçevesinde alaturka tarzın kendine özgü giysileri, düğün adetleri, nikah törenleri ve gelin giysilerinin etkilendiği söylenebilir.

Alafranga olarak adlandırılan Batılı tarz ise destekçileri arasında kendi referanslarını yaratmıştır. Bu referanslar, hayatın her alanında görülen değişimlerin bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmesi ve bir alanda görülen değişimin başka bir alanı da etkilemesi şeklinde izah edilebilir. Bunun yanında para kazanma ve harcama alışkanlıklarının da bu değişimin temel etmenlerinden olduğu ilave edilmelidir. Toplumun en küçük yapısı olan ailenin refah seviyesi, onun eğitim ve kültür hayatını da bir dereceye kadar etkilemekte ve kendi tarzını yakalamasına imkân tanımaktadır.

Aile kurumuna ve hayat tarzlarına yönelik giyim kuşam seçimlerini incelediğimizde, çıplak doğan; ama giyinen tek varlık insandır. İnsanın giyinmesinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. İlk başta yağmurdan, kardan veya güneşten korunmak için insanın bedenini sarmak istemesi akla gelmektedir. İklim ve coğrafya elbise tercihinde önemli bir yere sahiptir. Bunun yanında kıyafet, kişinin cinsiyetini de gösterir bir yöne sahiptir. Hemen her toplumda kadınlar ile erkekler farklı kıyafetler

giyinmektedirler. Yani, kıyafetin insanları birbirinden ayıran ve farklılaştıran bir özelliği bulunmaktadır. Bu farklılaştırıcı yönü, milletlere ve dinlere mahsus kıyafetlerin de doğmasına neden olmuştur. Ayrıca tarih boyunca kişinin toplum içindeki sınıfı ve statüsü de kıyafeti ile gösterilmiştir. Oldukça doğaldır ki dünyada yaşanan sanayi devrimi gibi önemli ekonomik gelişmeler ve ortaya çıkan yeni sınıflar, yeni kıyafet tarzlarını beraberinde getirmiştir (Sezer ArıÇ, 2006).

Osmanlı Devleti'nde kılık-kıyafet tercihlerinde sosyal sınıfın ve dinin etkisi büyüktür. Gayrimüslimler ile Müslümanların aynı elbiseleri giyinmedikleri, Müslümanların ve gayrimüslimlerin kendine özgü kıyafetler giyindikleri bilinmektedir. Ayrıca gayrimüslimlerin kıyafetlerinin, divandan çıkan kararlar doğrultusunda belirlendiği olmuştur. Etnik azınlıkların da kendi aralarında kıyafetleri birbirinden farklıdır. İkinci Meşrutiyet'in eşitlik ve özgürlük atmosferi, dinsel farklılıkların kıyafet üzerindeki yaptırımlarını azalttığı görülmektedir.

Osmanlı'da kadın giysileri zaman içinde entari, şalvar, gömlek ve etek şeklinde üç tipte görülmektedir. Ev içinde daha çok şalvar tercih edilmektedir. Dışarıda ise bu kıyafetler ferace ve çarşaf ile tamamlanmaktadır. Ancak II. Abdülhamit döneminin (1876-1909) ortalarından itibaren feraceye ilgi azalmış ve kara peçe yasaklanmıştır. Bu yalnızca güvenlik amaçlı siyasi bir karar değil aynı zamanda dini referanslarla desteklenmiş bir değişimdir. Kılık-kıyafet konusunda Avrupa'yı ilk takip edenler de saray ve çevresi olmuştur. Sarayın Avrupaî giyinmesi, gelir seviyesi yüksek Müslüman ailelerin ve sonra da halkın ilgisini çekmiştir. Batı tarzı giyim, önce sarayda başlamıştır ve ilk önce eldiven ile çorap gibi bazı aksesuarlarla giyimde batılılaşmaya gidilmiştir. Bir süre sonra Paris'ten elbiseler getirilmiş veya kumaşlar getirilip Avrupa tarzında elbiseler diktirilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda geleneksel olarak sultanlar; günlük yaşamlarında altta şalvar, üstte gömlek veya iç entarisi üzerine de kısa veya uzun kaftan giyinmişlerdir. Merasimlerde veya özel günlerde ise farklı elbiseler giyinmişlerdir. Ayrıca çocukların da kendine ait kıyafetleri bulunmaktayken 18. yüzyıl sonrası tamamen Avrupaî tarza yöneldikleri görülmektedir.

Osmanlı Dönemi'nde elbiselerde görülen dinsel ya da sınıfsal nedenlerden kaynaklanan farklılıklar, gelin kıyafetlerinde de görülmektedir. Osmanlı'da hanedan üyelerinin tercih ettiği gelin giysisi kırmızı renklidir; halk ise mor, eflatun, pembe renkleri tercih etmektedir. Gelin duvağı farklılık göstermez, kırmızı renklidir. Avrupai giyinme havası içerisinde ilk beyaz gelinliği giyinen hanedan üyesi, 1898 yılında Kemalettin Paşa ile evlenen II. Abdülhamit'in kızı Naime Sultan'dır.

2. OSMANLI'DA EVLİLİK ADETLERİ VE GELİNLİK ÇEŞİTLERİ

Evlilik, aile kurumunu oluşturmamanın ilk adımıdır. Düğünde gelin ile damat olarak adlandırılan kadın ile erkeğin birlikteliği evlilik ile tescillenmektedir. Evlilik, kadın ile erkek arasındaki karşılıklı sevgi ve saygı sonrasında, tarafların beraber yaşama arzusu içinde gerçekleştirdiği bir akittir. Bu akit ile toplum tarafından meşru görülen, düzenli bir cinsel hayat başlamaktadır. Bununla beraber evlilik ile toplumda bir yönüyle yeni bir iktisadi kurum da ortaya çıkacaktır. Eşlerin ödev ve sorumlulukları da bu iktisadi yük çerçevesinde şekillenecektir (Könezoğlu, 2006, s. 2-4).

Anadolu'da evlilik ile ilgili en eski bulgular, Hititler dönemine kadar gitmektedir. Ankara-Çankırı yolunda bulunan İÖ 1600-1450 yıllarına ait Hitit İnadık vazosu evlilik ile ilgili ilk örnektir. Vazonun üzerinde bulunan kabartmalar, Hitit tanrılarının evlilik törenini betimlemektedir. Kutsal evlilik töreni, vazonun alt kısmından başlayarak yukarıya doğru kabartma figürler ile anlatılmıştır. Ayrıca bu figürler dönemin giyim kuşamını ve geleneklerini yansıtmaktadır (Resim 1). Evlilik ile ilgili en eski belge ise İÖ V. yüzyıla ait Yahudilerden kalma Aramca bir belgedir. Bu belgede on dört yaşındaki bir kızın altı inek karşılığında evlendirildiği yazmaktadır. Evliliğin ve düğünün tarihin hangi döneminde ortaya çıktığı tam olarak belirlenemese de kesin olan aile kurumu, evlilik ve düğünün iç içe olduğudur (Başhan Erol, 2013, s. 11).

Resim 1: Hitit İnadık Vazosu, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

Düğünler kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Bu farklılığın temel nedenleri, elbise ve kıyafetlerin farklılığındaki temel nedenler ile aynıdır. Yani din, mezhep, coğrafya, tarih, sosyal sınıf ve ekonomik faaliyetler gibi etmenler düğünleri şekillendirmekte, düğün adetlerini etkilemektedirler. Nikâh törenlerinin dini ve resmi nikâh olarak ayrılması ve bu törenlere ait bazı geleneklerin bulunması da düğün adetlerini etkilemektedir. Osmanlı'da toplumun geneline bakıldığında görülen başlıca düğün adetleri şöyle sıralanabilir: Görücü, kız isteme, söz kesme, nişan töreni, çeyiz serme, gelin hamamı, gelin alma, gelin alayı, düğün töreni ve paça günü.

- **Görücü:** Bir erkek, bir kızı sevdiğinde duygularını ifade edemeyebilir. Bu durumu ailesine belirttiğinde kızın ailesi sorup soruşturulurdu. Osmanlı'da “dünürçülük” önemli bir akrabalık ilişkisiydi. Dünür sayılan ailelerin maddi ve manevi uyumu esas alınırdu. Kızların ise bir erkeği sevip bunu dillendirmeleri ayıp karşılanmıştı. Her iki durumda da tarafların soruşturulması için ortak tanıdıklar aracı yapılırdı. Ayrıca bir kişi, daha önce başka bir düğünde aracılık etmiş ise ve evlendirdiği çift mutlu ise böyle kişilerin aracı olmaları daha da önemliydi. Önceki aracılığı adeta bir referans olarak kabul edilirdi. Bu kişilere “dünür başı” denmekteydi. Yaptıkları iş ise kızın ailesini soruşturup gelin adayının maddi ve manevi açıdan uygun olup olmadığı hakkında bilgi vermektir (Başhan Erol, 2013, s. 18).
- **Kız İsteme:** Kız isteme ritüeli, kız tarafının verdiği bir tarihte damat adayının ve aile büyüklerinin dünür başı eşliğinde akşam yemeği sonrasında kız evine gitmesiyle başlardı. Kız tarafı yaptığı soruşturmada olumlu bir karara varmışsa sıcak bir karşılama yapılır ve gelin adayı, misafirlere kahve ikram ederdi. Kahve ikramında damat adayının babası ya da varsa dedesinden başlanırdı. Kahveler içildikten sonra oğlan tarafının büyüğü “Allah'ın emri, peygamberin kavli ile” kızını oğlana isterdi (İlsan, 2010, s. 11-12).
- **Söz Kesme:** Söz kesme, nişan töreni için de kullanılmaktadır. Kaynaklarda söz kesmenin çoğunlukla nişan töreni ile beraber yapıldığı yer almaktadır. Ancak isminden ve Anadolu'da yaşayan kültürden anlaşıldığı kadarıyla söz kesme nişan töreninden kesinlikle farklıdır. Söz kesme, nişandan birkaç ay kadar önce yapılmaktaydı. Taraflar nişan için sözleşmekteydiler. Erkek evi,

kız evine hediyeler götürmekte ve taraflar birbirlerini iyice tanıma sürecine girmektedir. Anadolu'da "söz çayı" denilen adet de bu söz kesme merasimi ile ilgilidir. Ancak unutulmamalıdır ki Anadolu'da çay kültürü oldukça yenidir ve Osmanlı'ya kadar uzanmaz (Tezcan, 1980, s. 240-241).

- **Nişan Töreni ve Şerbet İçme:** Nişan töreni, önceden kararlaştırılan günde oğlan evinin kız evine eş, dost, akraba ile gelmesiyle başlardı. Nişanlanacak kıza bir gün öncesinden oğlan evinden getirilmiş olan nişan elbisesi giydirilir, yüzükler takılırdı. Yine oğlan evinden getirilmiş lokum ve şerbet ikramı yapılırdı. Oğlan tarafından genellikle oğlanın annesi kıza ziynet takar ve eğer isterlerse kız tarafı da takı takardı. Yüzük merasiminden sonra gelin adayı büyüklerin elini öperdi. Nişan töreni genellikle öğleden sonra yahut akşam yapılırdı. Nişan törenindeki amaç, eşe, dosta, akrabaya evlilik kararını duyurmaktır. Eğer damat adayı nişan törenine katılmamışsa bir sürahi şerbet doldurulur, sürahinin üstü kırmızı bir örtüyle örtülür, ağzı bağlanır ve bağın ucuna oğlanın yüzüğü takılırdı. Oğlan tarafı evine dönünce yüzük damat adayının parmağına takılır ve şerbet içilirdi. Şerbeti oğlan tarafına götüren kişi ödüllendirilirdi. Ardından "ağız tadı" denilen tatlılar ve dürü hazırlanır, kız evine götürülürdü. (Dürü, Osmanlı döneminde kız ve oğlan tarafının davetlilere verdiği hediye bohçasıdır.) Kız evi yemek hazırlamışsa yemek ikram edilir ve nişan töreni biterdi. Törenden birkaç gün sonra da kız evi oğlan evine ziyarette bulunurdu. Bu ziyaretin amacı oluşacak akrabalık bağını pekiştirmektir. Bunun dışında şu anda da Anadolu'da mevcut olan ve Azerbaycan Türkleri arasında da görülen başka bir şerbet içme âdeti de mevcuttur. Bu âdetin de Osmanlı döneminde bulunduğunu söylemek olasıdır. Bu gelenekte de şerbet içme ve nişan şeklinde iki ayrı tören yapılır. Şerbet, tarafların yakın aile çevresi arasında içilir ve ardından nişan töreni yapılır. Şerbet içme töreninde takı takılmaz ve yalnızca tarafların yakın akrabaları bir araya gelir (Cingöz, 1994, s. 53).
- **Çeyiz:** Evlilik hayatında kullanmak amacıyla ya da düğün veya sonrasında hediye olarak dağıtmak amacıyla alınmış mallar çeyizdir. Çeyiz, bu özelliklerinin yanı sıra kayınvalide için övünç kaynağıdır; çünkü gelinin mahareti, kendi evi için hazırladığı çeyizi ile bellidir. Bu sebeple Osmanlılarda çeyiz çok zengindir. Bohçalar, mendiller, bürümcük göynekler, çarşaf, başörtüleri, yazma oyaları, keseler, kuşak, peştamal, yatak örtüsü

takımları, sedir takımları, seccade ve Kur'an kılıfları, iç ve dış giyim eşyalarının tamamı ipek kumaş, ipek iplik, altın-gümüş tel, kılaptan ve sim sırma ile hazırlanırdı. Bunlara ilaveten ipek ve sırma ile işlenmiş hamam takımları, pullu hamam tülbentleri, uçkur, peşkir, çevre ve yağlıklar da çeyizlerde bulunurdu (Cingöz, 1994, s. 54).

- **Gelin Hamamı ve Kına Gecesi:** Osmanlılarda düğün gününden önce, gelin baba evinden ayrılmadan önceki akşam kına gecesi düzenlenirdi. Kına günü gündüz ise bir hamam kiralanır ve gelin hamamı yapılırdı. Gelin hamamına gelen davetliler sadece yıkanmaya değil aynı zamanda gelini de görmeye gelirlerdi. Hamama çeşitli yemekler getirilir ve düğün eğlencesi yapılırdı. Gelin hamamı adetinin önemli öğelerinden biri nalındır. Nalın, tahtadan yontularak yapılmıştır ve ayağı tutması için köseleden tasma bulunur (Resim 2 ve 3). Genellikle hamamlarda kadınların giydiği bir ayak giyimidir. Topuklarının yüksek olması sebebiyle kadınların tercihi olmuştur. Gelin hamamında gelinin giyineceği nalın önemlidir. Gelinin boyunu ve endamını göstermesi, damadın ailesi için önemli bir şöhret kaynağıdır. Varlıklı kadınların nalınları, sedef, fildişi kakmalı, gümüş veya altın kaplama plakalarla bezenmiştir (Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, & Öztürk Eray, 1997, s. 87).

Hamam faslı bittikten sonra, akşamına kına gecesi başlardı. Kına gecesinde gelin, genç kızlar ve yengeler bindallı adı verilen, kadife veya atlas üzerine dival tekniğinde işlemeli ağır elbiseler giyerler, gelinin yüzüne pullu al duvak örtülürdü. Damadın akrabaları kınayı getirirdi. Kayınvalide, yanında getirdiği kumaşı yere serdirir, gelin ve yanında yakınları davetlilerin yanına gelirlerdi. Gelin, bu kumaşın üstünden geçer ve kayınvalidesinin elini öperdi. Kuruyemişler, çörek ve şekerler ikram edilirdi ve türküler söylenirdi. Maniler okunur, gelin ağlatılırdı. Gelinin ağlamasının uğur getireceğine inanılırdı. Gelin bir yastığa oturtulur ve kayınvalide gelinin avucuna bir altın bırakırdı. Gelin, bu altını saklardı. Gelinin ellerine kına yakılır, kına gecesine gelen kızlar da kısmetlerinin açılması için kına yakarlardı (Başhan Erol, 2013, s. 45).

Fransız ressam ve gravürçü olan Castellan, Osmanlı İmparatorluğu'nda seyahat ettiği dönemde İstanbul'u ve Çanakkale'yi gezmiştir. Castellan, yörelere ve insanların geleneklerine ilgi duymuştur. Bu izlenimlerini üç kitapta betimlemiş ve tablolarına yansıtmıştır. Tablolarının biri de gelin hamamında yapılan eğlenceleri tasvir ettiği "Hamam" tablosudur (Resim 2).

Resim 2: Antoine Laurent Castellan'ın "Hamam" Tablosu, 1812

- **Gelin Kuşağı:** Gelin kuşağı, 4-5 cm kalınlığında kırmızı bir şerittir. Bu şerit, gelin evden ayrılmadan gelinin babası veya ağabeyi tarafından tekbir ve salavat eşliğinde bağlanırdı. Bazen bu kuşağın önüne bir kese yerleştirilir ve babası geline son harçlığını verirdi. Son harçlık genelde bir "beşibirlik" olmaktadır (Tuna, 2006, s. 154).

Resim 3: *Hamamda Kadın ve Hizmetçisi*, Jean Etienne Liotard (1702-1789),

Ankara Etnografya Müzesi 17. -18. yy. Ait Nalınlar

- **Gelin Alayı:** Gelini kız evinden alıp damat evine götüren kafiye gelin alayı denirdi. Gelin almak, gelini babasının evinden alıp güvey evine götürmektir. Gelini baba evinden güvey eve götürmek için kız tarafına misafir olan kişiler gelin alıcıydı. Gelinin baba evinden ayrılmadan önceki son günü ise kendi akranları ile vakit geçirmesi gelin yanı olarak adlandırılırdı.
- **Düğün ve Gerdek:** Osmanlı'da düğün, genellikle nikah merasimi ile başlardı. Ancak düğün merasiminden önce de nikah kıyıldığı olurdu. Bu durumda gelin, bir vekil belirlerdi ve nikah, bu vekil ile damat arasında kıyılırdı. Böylece düğünden önce damat, gelin ile karşılaşmamış olurdu.

Gelin alayı güvey evine vardığında gelin, tekbir ve ezan eşliğinde evin kapısına yönelirdi. Gelinin ayağının önünde topraktan çanak veya cam kırılır, misafirlere şeker dağıtıldı. Gelin, kendisi için hazırlanmış odaya geçirdi. Bu sırada şenlik devam ederdi. Geceye doğru damat, gelinin bulunduğu gerdek odasının girişine gelirdi ve bekar erkek arkadaşları damadın sırtını yumruklayarak odaya yollar, gelin ile damat baş başa bırakılırdı.

- **Paça Günü:** Düğünün son safhasıdır. Bugünkü adıyla duvak töreni olarak da bilinmektedir. Düğün için kesilen hayvanın kafa ve ayaklarının paça yemeği yapıp misafirlere ikram edildiği için bu adı alan paça günü, zifaf gecesinin sabahıdır. Bu günde gerdek kutlanırdı. Damat, düğünde hizmet edenlere orta bahşişi bırakıp kayınpederinin evine giderdi. Kayınpeder de damada hediyeler takdim ederdi. Yemek olarak da paça yenir, kahve ikramı yapılırdı. Ayrıca gelini eğlendirmek için de çalgılar çalınırdı. Misafirlere şerbet ikram edilirdi (Resim 4). Anadolu'da hala benzer törenler görülmektedir (Ayyıldız, 2010, s. 126-127).

Resim 4: Düğün Ertesi Paça Günü 18. Yy Ortaları, Pera Müzesi

2..1 OSMANLI'DA GELİNLİK TARİHİ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren kadın giysilerinde, üç etek ve dört etek kullanıldığı görülür. Ayrıca şalvar, cepken gibi kişiye daha rahat hareket etme imkânı tanıyan giysiler ve bele bağlanan kuşaklar da kullanılmıştır. İçe gömlek giyilmiş ve düğünler için ağır işlemeli bindallı kıyafetlere rağbet edilmiştir. Bu tür elbiseler farklı yörelerde farklı adlandırılmıştır.

Osmanlı döneminde genç kızlar genellikle sade elbiseler giyerlerdi. Gösterişli, süslü elbise giyinmeleri ayıp karşılanırdı. Ancak bir erkekle nikah akti kurmaları, onların biraz daha serbest giyinmelerini sağlardı. Bu sebeple süslü ve gösterişli elbise giyinme, düğün ile başlamaktadır. En gösterişli elbise de gelinliktir ve gelinlik, Osmanlı döneminde düğünden sonra, gündelik hayatta da giyilebilir bir kıyafettir.

Gelinlik, hem kadının yeni bir hayata başlaması açısından önemlidir, hem de düğün günü diğer kadınlardan mutlaka farklı ve gösterişli olması gerektiğinden dolayı ayrı bir yere sahiptir. Bu farklılığın en temel unsuru gelin başı, duvağı ve diğer aksesuarıdır.

Sarayda gelinliğin rengi kırmızıydı. Elbisenin arkası bir buçuk arşın kadar uzun bırakılırdı ve yerde sürünürdü. Bu gelinliklerin iki yanı yırtmaçlıydı ve kolları bileğe doğru genişleyip bilekten sarkardı. Yaka, önden arkaya doğru genişlerdi. Halkın tercih ettiği renkler ise kırmızı, mor, mavi gibi renklerdi. Ancak duvak her halükârda kırmızı renkliydi.

Gelinin başına oya ile bezenmiş fes takılır, üzerine oyalı yemeni örtülürdü. Fesin üstü ise mücevherlerden iğnelerle süslenirdi. Gelinin saçları örülür, gözlerine sürme çekilir, eline kına yakılırdı. Gelinin tacı varsa büyük bir başlığa yerleştirilerek gelinin başına konur, gelin tüyü adındaki pembemsi tüy tacın arkasına iğnelenirdi. Ayrıca gelin teli adındaki ince ve uzun gümüş tel de başlığa tutturulur, üstüne kırmızı duvak örtülürdü. Gelin, şıpşıp isimli topuksuz bir terlik giyinirdi. Bu terliğin üzeri sırma ve incidendi, ucunda ise yine inciden püsküller vardı. Gelinin beline de değerli maden ve taşlardan yapılmış kemer takılırdı (Özbey, 2014, s. 20).

15. yüzyıl Osmanlısında sarayda giyilen gelin giysisi, üzeri inci yahut mücevheratla bezenmiş veya sırma işlemeli, yanları yırtmaçlı ipek entaridir. Entarinin altına da çakşır adındaki şalvar tercih edilirdi. Çakşır, narçiçeği renginde entari ile uyumluydu ve ince kumaştan yapılırdı. Gelinler, entarinin üstüne de elmas ya da sırma işlemeli bir kaftan giyer, külaha benzer bir başlık takarlardı. Başlıklarda da kıymetli taşlar bulunurdu (Bulmuş & Bedük, 2013, s. 22).

16. yüzyılda vala denilen al ipekten dokunan ince başörtüsünden gelin duvakları yapıldığı bilinmektedir. 17. yüzyılda ise gelinlik üzerine arkası uzun kuyruklu pelerinler giyildiği görülmektedir. Bu pelerin broş ile içteki elbiseye tutturularak giyilirdi. İsveç kralı Karl X. Gustaf'ın IV. Mehmed'e elçi olarak gönderdiği Claes Branson Ralomb 121 adet resimden oluşan bir kıyafet albümü hazırlamıştır. Bu albümde dönemin Osmanlı gelinine ait bir resim bulunmaktadır. Resimde gelinin, başı çintemani desenli kırmızı bir duvak, başında bir süsleme vardır ve gelin yeşil kaftan giymiştir. Başının üstündeki ipte çeyizinin sergilendiği görülmektedir (Resim 5)

Resim 5: Claes Ralamb'ın Albümünden "Kırmızı Duvaklı Gelin" 17. Yüzyıl

18. yüzyılda yaşanan Lale Devri toplumun giyim kuşam biçimi üzerinde etkili olmuştur. Bu dönemde üçetekler popülerdi. Kılık kıyafetteki değişimler, gelinlik anlayışını da değiştirmiştir. Gelinlik anlayışındaki değişim, bilhassa 19. yüzyıla gelindiğinde daha da belirgin olmuştur.

19. yüzyılda kadın giyiminde net biçimde Batılı tarzın kullanılmaya başlandığı görülebilir. Kadınlar, bu asırda, geçen yüzyıllarla kıyaslanırsa daha süslü giyinmişlerdir. Kadın giyiminde dantel, kurdele, tül gibi yeni malzemeler kullanmışlardır. Şemsiye, şapka, çanta, eldiven, çorap gibi aksesuarlar da kadın giyiminde önemli hale gelmiştir. Üçetek ve dört etek kadın giyiminde tercih edilirken Anadolu'da tercih edilen gelinlik bindallıdır. Ayrıca büyük şehirlerde Avrupa modasını yansıtan gelinlikler giymeye başlanmıştır. Nitekim Osmanlı sarayında ilk beyaz gelinlik de 19. Yüzyılda II. Abdülhamid'in kızı Naime Sultan tarafından giyilmiştir. Ayrıca kadın giyiminde vücuda oturan korsajlı modeller, uzun firfırlı etekler, kabarık uzun kollu bluz modelleri vardır. Eldiven, ipeklî çorap, şemsiye ve yelpaze de aksesuar olarak kullanılmıştır.

19. yüzyılda kılık kıyafette ve özellikle gelinlikte yaşanan değişimin 18. asırdan kalma kökleri olduğu gibi 1867'de Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati ile getirdiği fikirler ve iki yıl sonra Fransız İmparatoriçesi Eugenie'nin İstanbul'a ziyareti, saray hanımları arasında Fransız modasının egemen olmasını ve İstanbul'da da Batı modasının saray çevresinden yayılarak egemenlik kurmasını tetiklemiştir. Bu süreçte üst vücuda oturan kabarık kollu ve alt beden arkası kabarık elbiseler tercih edilmiştir. Bu giyim tarzı, gelinlik tercihlerine de yansımıştır (Bulmuş & Bedük, 2013, s. 22).

Osmanlı döneminde basılan gazete ve dergilerde görülen kadın giysileri ile dönemin gelinlik tarzları arasında uyum bulunmaktadır. 19. yüzyılda Batı etkisiyle gelinlikler sadeleşmiş, renkleri değişmiştir. Pastel tondaki kumaşlar üzerine altın ve gümüş işlemler yapılmıştır. Gelin giysileri, Osmanlı tarihinde görülen görkemini bir sadeliğe bırakmış, öte yandan eteklerde inci ve kemerlerde kullanılan bazı mücevherler ile gelinlik öne çıkarılmıştır. 20. yüzyılın başlarında ise göz alıcı, parlak, renkli gelin giysileri yerine oldukça sade gelinlikler tercih edilmiştir (Kızılkaya Savcı, 2008, s. 102).

2..2 OSMANLI'DA GELİNLİK ÇEŞİTLERİ

Osmanlı döneminde yaygın olarak kullanılan gelinlik çeşitleri, üçetekler, şalvarlı gelinlikler ve bindallılardır. Renkleri, desenleri ve sosyal sınıflara göre kullanılan çeşitli aksesuarlarla bu gelinliklerin çok farklı biçimlerinden söz edilebilir. 15. yüzyıldan Cumhuriyet dönemine kadarki süreç, gelinliklerin farklı renkleri, desenleri ve kumaşlarla sürekli değişime uğradığını göstermektedir. Buna rağmen bu gelinlik çeşitlerinden bazıları, nadiren de olsa, günümüzde hâlâ Anadolu'da kullanılmaktadır.

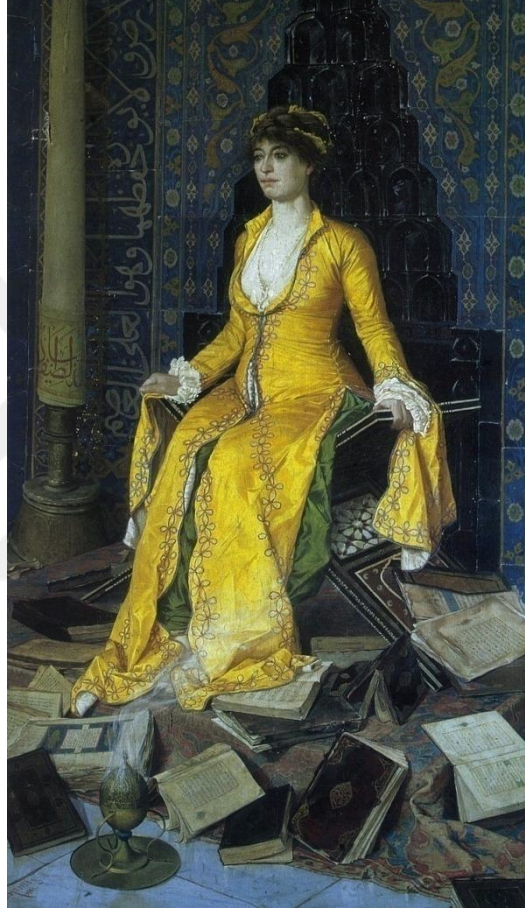
Üçetekleri ve diğer gelin giysilerini tanıtmayı kolaylaştırmak açısından entarileri de izah etmemiz gerekmektedir. Entariler; Osmanlı'da giyilen hafif ve desensiz kumaşlar kullanılarak yapılan yumuşak ve rahat giysilerdir. Genelde kaftan gibi üstlüklerin içine giyilmektedir. Entarinin, şalvar ile giyilen ve şalvarsız giyilen türleri bulunur. Şalvar ile giyilen entariler, Osmanlı kadın giyiminin en eski örnekleridir. Bunlar, üçetek, üç peşli, iki etek ve iki peşli diye adlandırılırlar. 19. yüzyıla kadar entariler, önü açık ve yaka ön orta kısmından belin biraz aşağısına inen düğmelerle iliklenirken, 19. yüzyılın başlarında önden kapalı olduğu görülmektedir. Etek boyları, genellikle ayakların görünebileceği kadar uzundur; ancak daha uzun kesimli olanları da vardır. Bunlarda da genellikle etek uçları yahut daha uygun bazı kısımlar kıvrılıp bel altına yerleştirilmiştir. Kol boyları uzundur ve kol çevrelerinin makrameyle bezendiği görülür. Şalvarsız giyilen entari türü ise çok sonradan gelişmiş, entariler gün geçtikçe tek elbise formuna dönüşmüştür.

2..2.1 Üçetek

Üçetekler, sarayda bulunan kadınların ve şehir kadınlarının altına atlas şalvar, içine ince gömlek, üzerine üç etekli entari giyilen ve beli gümüş kemerle sıkılan, gümüş kemer yoksa lahur adındaki şal ile sarılan Türk kadın giyiminin en önemli kıyafetlerindendir. Üçetek entari bel kısmından aşağı doğru üç ayrı parça şeklinde yapılmasından dolayı bu adı almıştır. Ayrıca üçeteklerin ön eteklerinin uçları, kadının yürümesini kolaylaştırmak için kemer yardımıyla tutturulmaktadır.

Üçetekler, çizgili kumaşlardan yahut seraser adı verilen işlemeli kumaşlardan yanları yırtmaçlı, önü açık, belinde birkaç düğmesi bulunan ve boyu yere varan entarilerdir. 1875'lere kadar büyük ölçüde tercih edilen üçetekler, 20. asra kadar kullanılmıştır.

Resim 6'daki fotoğrafta, Osmanlı sadrazamlarından İbrahim Ethem Paşa'nın oğlu olan; arkolog ressam Osman Hamdi Bey'in 1901 yılında yaptığı "Mihrap" isimli tablosuna poz veren Naile Hanım'ın giydiği üçetek bulunmaktadır. Bu üçetekte, sarı ipekli dokuma üzerine kordon tutturma tekniğinde işlemler görülmektedir. Dik yakalıdır ve ilik ve örme düğmeler, göğüste birleşmektedir. Etek ve kol boyu oldukça uzundur. Kol kenarlarında ve yakadan doğru etek uçlarına kadar su yolu şeklinde işlemler vardır.

Resim 6: Osman Hamdi Bey'in "*Mihrap*" isimli tablosu, 1901

Resim 7'deki fotoğrafta görülen Balkanlara özgü bir üçetek entaridir. Etekleri geniş, mor kadife üstüne kordon tutturarak işlenmiş ve yakası derin oyulmuştur. Elbisenin üzerinde Osmanlı motifleri görülmektedir. Göğüs üstünde örme düğmelerle ve birit ile kapanmakta olan entarinin etek boyu çok uzun değilken kolları fazlasıyla uzundur. Kolları şekil verilerek kesilmiş ve tüm kenarlara sim geçirilmiştir. Ayrıca belinde Osmanlı Dönemine ait kemer aksesuarı bulunmaktadır.

Resim 7: Üçetek Örneği, Sadberk Hanım Müzesi

2..2.2 Şalvarlı Gelinlik

Şalvarlı gelinlikler iki parçadan oluşur. Bir parçası üst, diğer parçası ise belden lastikli şalvardır. 19. yüzyılda kemik renginde kumaşlarla dikilmiştir. Bu kumaşlarda sarı sim ve çiçek desenleri de görülmektedir. Resimdeki üst elbise, sivri biçimde dilimli geniş yakalardan ve önden fiyonklu modelden oluşmaktadır. Göğsü kapatan jile üstünde dik yaka bulunur. Yaka kenarlarının ve kol ağızlarının su taşıyla bezendiği görülür. Uzun ve dar olan kolunun üstüne, dirsek hizasına kadar daha geniş bir kol geçirilmiştir. Şalvar ise bele uçkur ile büzülüp oturtulmuş, paçalarına da işlemler yapılmıştır (Resim 8 ve Resim 9).

**Resim 8: Kendinden çiçek desenli kumaştan yapılmış bir şalvarlı gelinlik, 19. yy
(Sadberk Hanım Müzesi)**

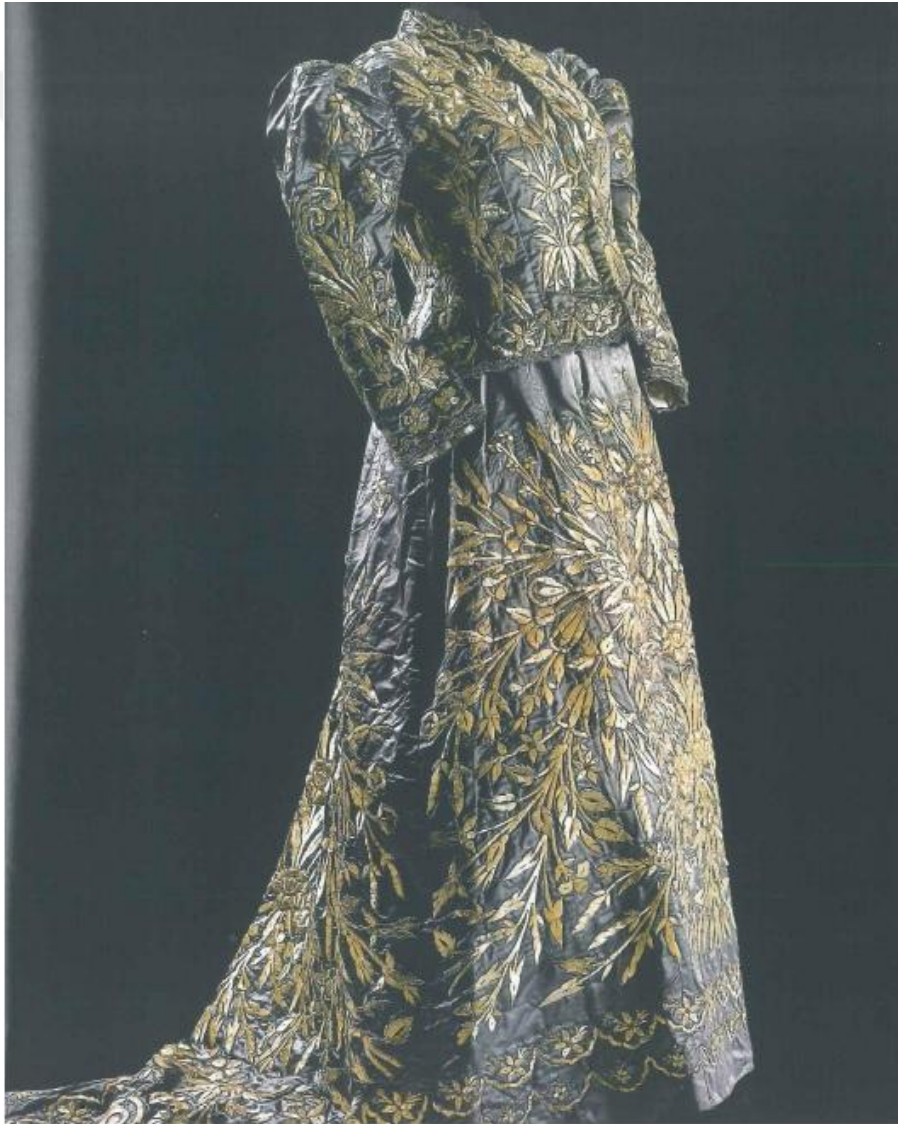

Resim 9: 20. Yüzyıl Başı Ceket Şalvar Takımı Gelinlik

2..2.3 Bindallı

Bindallılar, kol altından başlayıp kalçaya kadar içeri kıvrılır ve vücut hatlarını gösterecek şekilde bedeni sarar. Bindallılarda dökümlü ve kalın kumaşlar kullanılır. Genellikle hâkim yakalıdırlar (Resim 10 ve Resim 11) Uzun, bol kollu, önü açık olan bu elbiseler yere kadar uzanır. Etekler ise üçgen şeklinde parçalar yardımıyla belden başlayarak yanlardan ve önden genişletilir. Elbiseler fazlaca uzun olduğundan öndeki uçları beldeki kuşağa tutturulur. Ayrıca Osmanlı döneminde bindallıların, pahalı kumaşlardan yapıldığı, mücevherlerle ve işlemelerle bezendiği görülür (Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, & Öztürk Eray, 1997, s. 40).

Resim 10: 20. Yüzyıl Bindallı Örneği

Resim 11: 19. Yüzyıl sonu, Bindallı Gelinlik

2..3 OSMANLI'DA GELİNLİK AKSESUARLARI

Osmanlı'da kadının en görkemli elbisesi gelinliğidir. Her ne kadar 19. yüzyılda, önceki döneme göre daha sade gelin giysileri tercih edilmiş olsa da gelin giysileri mücevherler ve işlemelerle dengeli bir hale getirilmiş ve gelinin düğün törenindeki en gözde kadın olması fikri yaşatılmıştır. Bu bağlamda Osmanlı'da gelin kıyafetleri mutlaka mücevherlerle veya değerli taşlarla bezenmiştir. Öyle ki gelin kıyafetindeki mücevherler, düğün sahiplerinin sosyal sınıfını anlatmaktadır. Bu sebeple gelinler, düğüne ihtişam katabilmek için sahip oldukları mücevherlerin neredeyse tamamını düğünde takmışlardır (Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, & Öztürk Eray, 1997, s. 85).

Mücevheratın dışında gelin giysisini tamamlayan aksesuarlar da bulunmaktadır. Bu aksesuarlar, temelde süs görevi görmekten çok asli ihtiyaçtır. Bilinmektedir ki el sanatları insanlık tarihi boyunca var olmuştur. İlk başta insanları koruma, örtünme vs. ihtiyaçların karşılanmasına hizmet eden el sanatları, zamanla insanların duygu ve düşüncelerine de tercüman olmuş ve tarihsel, coğrafi ve kültürel koşullara göre geleneksel süsleme formları oluşmuştur. Yani geleneksel sanatlar, ihtiyaç duyulan nesnelere süsleyerek estetik hale getirme görevi üstlenmiştir (MEB, 2012, s. 3). Bu açıdan bakıldığında kemer tokası, ayakkabı, terlik gibi aksesuarlar ihtiyaç sebebi ile gelin giysisini tamamlar. Ayak giyimi de ilk çağlardan günümüze kadar, tıpkı elbise gibi, kültüre ve coğrafyaya göre değişmiştir. İlk başta ayakları korumak amacıyla icat edilen ayakkabılar, sınıfa, kültüre ve dine göre farklı tasarımlarla karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Osmanlı döneminde Hristiyanlar siyah, Yahudiler mavi renkte ayakkabılar giymişlerdir. Bu dinden kaynaklanan farklılıktır. Bunun yanında sosyal sınıftan kaynaklanan farklılıklar da bulunur. Yine Osmanlı döneminde varlıklı aileler, arkası ve yanları açık, deriden yapılan ve adını Mercan semtinden alan mercan terlik, deriden yapılmış çizme ve sedef kakmalı nalınlar giyerken, halk keçe çizme, çarık, sade nalınlar giymiştir. Dolayısıyla bir ihtiyaç olan ayakkabı ya da terlik, sınıf farklılıklarına göre çeşitli biçimde bezenmiştir (Yılmaz, 2011, s. 16-17). Kemer ve kemer tokası için de aynı durum söz konusudur. Kemer ve kemer tokası, elbisenin vücutta durabilmesi için gerekliken çeşitli biçimde süslenerek gelinlik aksesuarına dönüşmüşlerdir. Gelinliğin olmazsa olmaz parçası olan duvak ve kolye/gerdanlık, yüzük gibi takılar ve yine elbisenin bir parçası olan düğmeler de gelinlik aksesuarı olarak karşımıza çıkmaktadır.

2..3.1 Duvak

Duvak Türk kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü, gelinin namusunu ve bakireliğini sembolize etmektedir. Düğün günü gelinin beline bağlanan kuşak ile aynı anlamdadır. Ayrıca düğünden önce damadın gelinin yüzünü görmesinin uğursuzluk getirdiğine inanılmaktadır. Türkülerde, şiirlerde ve minyatürlerde gelinler duvakları ile anlatılırlar. Anadolu’da hâlâ erken yaşta ölen bekâr kızların tabutlarına gelin duvağı konmaktadır. Fakat, bakire olmayanların ya da ikinci defa evlenenlerin duvak takması ayıp karşılanmıştır. “Gelinbaşı” denilen tül örtü, bakire olmayan gelinlerin taktığı bir örtüdür. Gelinin baba evinden duvakla çıkması, babanın velayet hakkını damadına devrettiğini temsil etmektedir.

Osmanlı’da gelinin baba evinden ayrılırken giydiği başlık uzun sivri bir külaha benzer. Duvak, kırmızı, ince ve pamuklu el dokumasından, arka kısmında kırmızı üzerinde çiçekli yazma bulunan ve dizlere kadar inen bir örtüdür. Osmanlı döneminde duvağın altına, başın üstüne bir çarşaf huni biçiminde dolanırdı ve bu huni şeklinin üstüne de *al duvak* geçirilirdi. Gelinin yüzü, duvağın altından görünmezdi; ama gelin kısmen etrafını görebilirdi.

Türk gelenek ve göreneklerine göre düğünün ertesi günü gerdek sabahı, duvak töreni âdeti yapılmaktadır. Bu gelenek Osmanlı’dan günümüze mirastır. Duvak töreni, paça günü, yüz açımı, gelin ertesi, gerdek ertesi diye yörelere göre farklı şekillerde isimler alırlar ve her yörenin farklı uygulamaları vardır. Bu da duvağın yaygın bir anlam taşıdığını göstermektedir.

2.3.2 Çatki

Çatki, bir yahut iki parmak kalınlığında kadife, ipekli, bürümcük gibi kumaşlarla hazırlanır ve üstü sırmayla işlenir. Bazen renkli ipekler ile işlendiği de olur. Gelin saçı örüldükten sonra saçlarının dağılmaması için alından arkaya doğru bağlanır. Başlık ya da örtü üstünden bağlanan çatkılar da kullanılmıştır. Ayrıca çatki sosyal sınıfları göstermesi açısından da önemlidir. Padişah eşlerinin günlük yaşamlarında da çatki bağladıkları görülmektedir. Bu çatkılara kaşbastı denmektedir. Hanım sultanlar, kaşbastı bağlayarak kendi statülerini belli etmek istemişlerdir (Resim 12). İğne oyasından çiçek süsleriyle kullanıldığı görülür (Gürtuna, 1999, s. 43).

Resim 12: 17. Yüzyıl Saray Kadını

2..3.3 Kemer ve Kemer Tokası

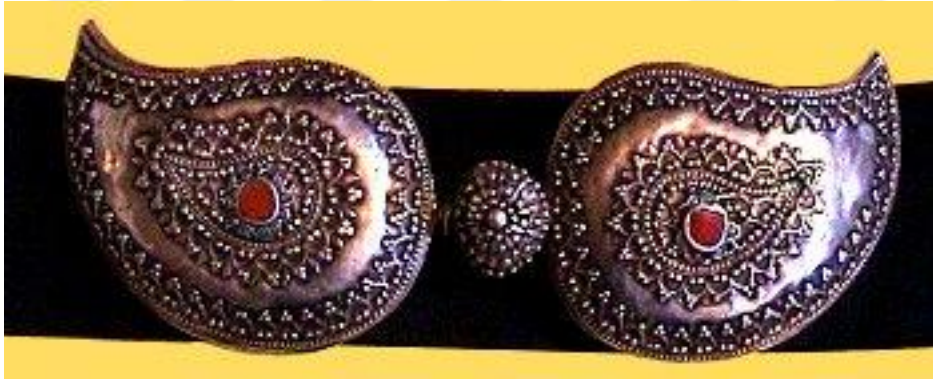
Geline kemer takma adeti ve kemer çeşitleri, yörelere göre değişmektedir. Örneğin Sivas'ta gelin olacak kıza, kendinden küçük erkek kardeşinin gümüş kemer taktığı bilinmektedir (Çetin, 2008, s. 117). Osmanlı döneminde İngiltere tarafından İstanbul'a elçi olarak atanan Edward Wortley Montagu'nun eşi Lady Montagu, bir mektubunda Türk kadın kıyafetlerini tasvir ederken kumaştan yapılan ve sosyal statüye göre taş vs. ile bezenen kemerlerden söz etmektedir. Zengin kadınların kemerleri elmas ve kıymetli taşlarla süslenirken halk kesimi işlemeli saten kumaştan kemerler kullanmaktadır (Lady Montagu, 2009, s. 52). Montagu'nun bu kemer tasviri ile gelin giysilerindeki kemerler benzemektedir. Zira saray kesimi oldukça kıymetli kumaşlar üzerine yakut, elmas ve zümrüt süslü kemerler kullanırken halk kesiminin gelin giysilerinde işlemeli kumaşlardan kemerler görülmektedir.

Kemer tokaları, tıpkı mücevherler gibi sosyal sınıfları ve statüyü gösteren önemli aksesuarlardır. Halktan kadınların kemer tokaları, saten kumaşın üzerine işlemelidir. Saray kadınlarınınki ise yakutlarla, elmas ve incilerle süslenmiştir (Resim 13 ve Resim 14). Bu tokalar içten sürgülüdür. Gümüş üzerine altın kaplıdır. Altın kaplama, yaprak ve çiçeklerle bezeli plakaya yapılır. Ayrıca altın kaplamanın üstünde dallar, çiçekler, yapraklar görülür (Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, & Öztürk Eray, 1997, s. 85).

Resim 13: Osmanlı dönemi kemer tokası

Resim 14: Akik ve firuze ile bezenmiş kemer tokası

2..3.4 Düğme

Özel desenli ve işlemeli düğmeler, özel gün kıyafetlerinde ve gelinliklerde vazgeçilmez aksesuarlardandır. Topkapı saray hazinesinden günümüze kalan bir çift düğme bulunmaktadır (Resim 15). Ancak Topkapı saray hazinesindeki bu düğmelerin gömlek yakası için mi yoksa elbise için mi kullanıldığı tam olarak bilinmemektedir. Bu düğmelere, etrafı çiçek desenli altın kaidenin ortasında dilimli yakut yerleştirilmiştir. Ucundaki çıkıntı kumaşa tutturmak içindir. Arkalarıysa agrafıdır (Başhan Erol, 2013, s. 99).

Resim 15: Saray hazinesinden kalan düğmeler

2..3.5 Yüzük

Osmanlı'dan kalma gelinlere ait mühür yüzüklerin var olduğu bilinmektedir (Başhan Erol, 2013, s. 101). Ortasında değerli ve büyük bir taşın bulunduğu tektaşlar, taşın etrafında çiçek motiflerinin olduğu elmas ve gül yüzükler, ortada en büyük olmak üzere aralıksız mihlanmış elmaslardan oluşan divanhane çivisi ile mekik biçimli yüzükler Osmanlı döneminde kadınların ve gelinlerin yaygın olarak kullandığı aksesuarlardır.

2..3.6 Küpe

Küpe, aslında bir kadın takısı olsa da erkeklerin de kullandığı görülmektedir. Osmanlı geleneğinin en yaygın küpe çeşidi, kadının boynunun güzelliğini öne çıkaran sallantılı küpelerdir. Bu küpeler, damla biçimli incilerden veya zümrüt, yakut, elmas gibi değerli taşlardan yapılmaktadır. Çift sallantılı küpeler “pay-i çift”, üç sallantılı küpeler “üç ayaklı” olarak adlandırılmıştır. Sallantılı küpelerin en gösterişli örnekleri, ortası elmaslı veya mineli, çevresi açılmış bir çiçeğin taç yaprakları benzeri dizilmiş, fasulye biçiminde, dolgun bir oval olarak kesilmiş veya doğal damla biçimli inci, lala, firuze, yakut veya zümrüt sallantılı küpelerdir (İrepoğlu, 1999). Ayrıca yalın, küçük inci sallantılı küpelerin de hem saray hem de halk kesimince sıkça kullanılmıştır. Açılmış yarım çiçek biçiminde küpeler Osmanlı kadınının 17. ve 18. yüzyıllarda en çok kullandığı örneklerin başında gelir (Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, & Öztürk Eray, 1997, s. 84). Halkın takı tarzı ise saray takılarının benzeridir (Resim 16). Gelinlik aksesuarı olarak da bu tarz küpeler tercih edilmiştir.

Resim 16: Yarım çiçek biçimli elmaslı zümrüt küpe (18. Yüzyıl Başlarından),

Topkapı Sarayı Müzesi

2..3.7 Gerdanlık

Osmanlı geleneğinde gerdanlık, kadının derin dekoltesini süsleyen bir takıdır. Boynu sarar, göğüs ve hatta bel hizasından aşağı sarkar. Boynu sıkı saran gerdanlıklara süslü taşlar, sallantılar yoluyla asılabilir (İrepoğlu, 1999). Gerdanlık, beşibirlikten farklı olarak bir gelinlik aksesuarıdır. Halk kesimi gümüş gerdanlık tercih ederken üst sınıfların altın gerdanlık kullandığı görülür. Gerdanlık, bir zincir ya da sicime dizilmiş olabilir. Bu zincir ya da sicimden göğse doğru taşlar, inciler veya altın sarkıtıldığı olur. 17. Yüzyıldan kalma evraklarda “altın cûb gerdan” şeklinde geçen gerdanlık çeşidi, muhtemelen bir sicimin etrafına dizilmiş süslü altın parçalarının adıdır (Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, & Öztürk Eray, 1997, s. 84-85). Aynı gerdanlık modeli, halk için gümüşten yapılmıştır.

Resim 17: Altın Gerdanlık

2..3.8 Enselik

Kadınların önemli süslerinden olan enselik başlığa arkadan takılır. Uzun örülmüş saçlarla bele doğru uzanır. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla altın, gümüş ve değerli taşlarla süslenmiştir. Tepesinde, ortasında ve alt ucunda kenarları inci, içi değerli taşlarla süslenmiş parçaları bulunmaktadır. Bunların arasındaki ön sıra ise altın zincir ve dört taç yapraklı çiçek biçimini andıran parçaların küçük halkalarla birbirine bağlanmasıyla oluşturulur (Sevüktekin Apak, Onat Gündüz, & Öztürk Eray, 1997, s. 85).

2..3.9 Özel Gün Ayakkabısı

Gelinin özel gün elbisesi ile uyumludur, hatta genellikle aynı kumaştandır. Osmanlı'da kadife, şal kumaş, saten ve deriden yapılır; tabanıysa köseledir. Bu ayakkabıların çeşitleri ise fazladır. Topuklu, topuksuz, arkası açık ya da arkası kapalı, üstü sade yahut üstü bitki motifleri ile işlenmiş olan birçok özel gün ayakkabısından söz etmek mümkündür. Ayrıca gelin ayakkabısının ve terliğinin işlenmesinde altın, gümüş iplikler kullanılır, inciler ile süslenirdi (Resim 18-19).

Resim 18: Gelin Ayakkabısı, 19. Yüzyıl

Resim 19: Gelin Terliği, 19. Yüzyıl

3. OSMANLI DÖNEMİ BATILILAŞMA SÜRECİNDE KADIN KIYAFETLERİ VE GELİNLİK

Osmanlı döneminde batılılaşma, 18. yüzyılın sonlarından itibaren kendini gösterir. Ancak batılılaşmanın resmi belgesi, Tanzimat Fermanı'dır. Tanzimat döneminin yüz elli yıllık bir altyapısı bulunmaktadır. Tanzimat fermanı ise Osmanlı'nın batıya resmen yüzünü döndüğü anlamına gelir. Ayrıca bu dönemde okunan Tanzimat fermanı'nın aydınlar üzerinde etkisi büyük olmuştur.

Girişte de belirttiğimiz üzere batılılaşma kavramı, bütün toplumsal hayatı etkilemesi ve paradigmatik dönüşümü sağlaması açısından sosyal, ekonomik ve siyasi sonuçlar doğurmuştur. İlk başlarda batıya öykünmenin altında askeri ve ekonomik gücün yattığı açıktır. Ancak daha sonraları bu öykünme kendini başka alanlarda da göstermiştir. Bu açıdan batılılaşma olgusunun altyapısına ve etkilerine değinmek yerinde olacaktır.

Ticari ilişkiler ve siyasi olaylar, toplumsal hayatı şekillendiren etkenlerin başında gelmektedir. Tarihte ipek ve baharat yolları, bu güzergâh üzerinde çok farklı kültürlerden etkilenen medeniyetlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yollar, Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan ve birkaç ana yolda birleşen küçük tali yolların genelini adır ve Çinliler, Hintliler, Türkler ve İranlıların başlıca refah kaynağı olmuştur. Osmanlı batılılaşma süreci, genel olarak 18. yüzyıl, coğrafi keşiflerin yaşandığı, yeni ticaret yollarının keşfedildiği ve dolayısıyla İpek yollarının eski önemini yitirdiği bir dönemin ardına rast gelmektedir. 18. yüzyıl aydınlarından ve aynı zamanda Osmanlı'ya matbaayı getiren İbrahim Müteferrika, I. Mahmut'a sunduğu *Usulü'l-Hikem Fi Nizamü'l-Ümem* adlı kitabında Osmanlı'nın gerileme nedenlerini ele almıştır ve bu nedenlerin başında coğrafi keşifler ve askeri düzen gösterilmektedir (Karagöz, 1995, s. 181). Bu dönem, halkın para kazanma ve harcama alışkanlıklarının değişmesi ile yeni ticari ilişkilerden hareketle yeni sosyal ağların kurulduğu bir dönemdir.

Tarihte hiçbir olayı tek nedene bağlamak doğru değildir. Birçok düşünür, tarihi olayların altında yalnızca bir temel neden aramış ve bunun sonucunda ideolojik tarih okuma anlayışları gelişmiştir. Tarihi ideolojik değil objektif okuyabilmek için neden ile nedenliyi tespit edip arasındaki ilişkiyi görmek gerekir. Zeki Velidi Togan, *Tarihte Usul* adlı eserinde neden-nedenli, bağlam ve psikolojiye özellikle dikkat çekmektedir (Togan, 1985, s. 106). Batılılaşmanın etkilerini anlayabilmek için farklı tarihi olayları ve insanın

psikolojisini hesaba katarak değerlendirmemiz yerinde olacaktır. Bu bağlamda batılılaşma sürecinin halkın içerisinde hızlı biçimde kabul görmesinde ve buna bağlı olarak sosyal hayata etki etmesinde, iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve haberleşmenin eskisine nazaran kolaylaşması ile eğitim olanaklarının artması önemli rol oynamıştır.

Osmanlı'da eğitim ile batılılaşma arasında ciddi bir ilişki vardır. Bir fikrin, duygunun ya da hayalin bir topluma aktarıldığı yerlerin başında okullar gelmektedir. Bu sebeple Osmanlı'da batılılaşma süreci ile eğitim iç içe düşünölmelidir. Bu pencereden bakılırsa II. Mahmut'un ismi ön plana çıkmaktadır.

II. Mahmut'un karşımıza çıkan en önemli yeniliği İstanbul'da ilköğretimi zorunlu hale getirmesidir. Üstüne çok fazla yorum yapılmamış olsa dahi bu yenilik, Osmanlı sosyal hayatını şekillendirmiştir. Üstelik temel dini bilgilerin ders olarak okutulması, dini dünyayı renklendiren önemli bir gelişmedir. İlaveten bu dönemde laikliğe dayanan eğitim kurumlarının oluşturulduğu da görülür. Tanzimat Dönemi'nde bu kurumlar güçlendirilmiştir. Ayrıca Tanzimat Dönemi'nde ilk kız okulu olan Daru'l-Muallimat açılmış ve kız meslek okulları kurulmuştur. Bu okullar, toplumdaki kadın algısının değişmesine destek olmuştur.

İnsanlar, moda aracılığıyla kendilerinin üstünde olan sınıfları taklit ederler. Ancak bunu salt bir "taklitçilik" olarak yapmazlar; taklit edilen ile kendilerini özdeş tutarlar. Böylece kendi sınıfları içinde de ilgi odağı olabilirler (Barbarosoğlu, 2017, s. 115). İnsanın doğasında bulunan bu eğilim, Osmanlı dönemi batılılaşma sürecinde kendini fazlasıyla göstermektedir. Batı dünyasının "üst sınıf" olarak görüldüğü bir dönemde Osmanlı'nın toplumsal hayatında Batı'yı örnek alarak değişimler yaşanmıştır. Ayrıca, Osmanlı toplumunun içinde de alt sınıf, üst sınıfı örnek almaya ve taklit etmeye her zaman devam etmiştir. Bu durum, iletişim olanaklarının artması ile hızlanmış ve neticede kültürel dönüşüm diğer yüzyıllara nazaran daha hızlı yaşanmıştır.

Alt sınıfın üst sınıfları taklidi, halkın bürokrasi çevresini ya da zengin çevreyi taklit etmesi; bürokratların ve zenginlerin de sarayı taklit etmesi anlamını taşır. Osmanlı'da kıyafetlerin değişmesindeki hiyerarşi bu şekildedir. Bu durum, batılılaşma fikrinin bir devlet politikası olarak uygulandığını sosyolojik olarak kanıtlar. Eğitim alanında ve askeri alanda Batı'yı örnek alarak yapılan değişiklikler, hayatın her alanını kapsayan köklü değişimleri beraberinde getirmiştir.

Batılılaşma sürecinde hızı giderek artan kültürel dönüşümün iktisadi açıdan sonuçları ağır olmuştur. Bu dönemde moda ile (kılık kıyafet ile) israf sözcükleri beraber telaffuz edilmeye başlamıştır. İsrâf ise “İslamî” ve “gayri İslamî” tartışmalarını körükleyen başka bir gerekçedir. Alt sınıfta yaşayan halk, üst sınıfa özenip onlar gibi pahalı elbiseler giyinmek ve değerli mücevher takmak için çalışırken üst sınıftakiler de alt sınıf ile aralarında fark kalmayacağı endişesi ile daha fazla lükse ve çok daha değerli ve farklı aksesuarlara yönelmiştir. Sarayın aşırı harcamaları padişahı rahatsız etmiş; Abdülmecid Babıâli’ye, hanedan mensuplarının israfına kaçan harcamalarını kendi tahsilâtlarından yapmalarını emreden bir hatt-ı hümayun göndermiştir. Ayrıca yakın dönemlerde Nuri Paşa, Mahmut Paşa gibi damat paşaların lüzumsuz harcamaları sebebiyle ödeneklerinin artmayacağı ve borçlanmalarına izin verilmeyecekleri kendilerine bildirilmiştir (Geçer Eren, 2011, s. 10-11). Batılılaşma, bu anlamda iktisadi sorunlar yaratırken Batı modası hiçbir zaman cazibesini kaybetmemiştir.

Sanatta batılılaşmanın bir sonucu olarak II. Mahmut döneminde Mızıka-ı Hümayun kurulmuştur. İlk ulusal marş olan Mahmudiye Marşı da bu dönemde bestelenmiştir. Ancak bu dönemde ulusal marş algısı, adeta bir protokol müziği ya da özel gün müziği gibidir ve padişahıtan padişaha değişmektedir. Modernleşme ile “güçlü/saygın” bir devlet olma fikri beraber düşünüldüğünde bu yeniliklerin olması doğaldır.

Osmanlı döneminde halkın giyim-kuşam tarzında batının ve sarayın etkisi vardı. Ancak dönemin şartları dikkate alınırsa halkın hem batı dünyasından hem de saraydan haber alma olanakları kısıtlı olduğu için halk ile saray irtibatının gelişmesi, basın-yayın hayatının canlanması ile paralellik göstermektedir. Gazeteler, genel olarak sosyal, siyasi ve ekonomik alanlarda bilgi verdikleri gibi kâğıdından mürekkebine, yazı biçiminden ilanlardaki anekdotlara varıncaya kadar geniş bir araştırma yapıldığında dönemlerinin aynasıdır. Bu anlamda Osmanlı’nın modernizasyonunun halk tabanına yayılmasında bu gazetelerin önemli bir rolü olduğu düşünülebilir ve gazetelerdeki resimler, fotoğraflar veya karikatürle de o günkü elbiseler hakkında günümüze ışık tutmaktadır.

Tanzimat Fermanı ile beraber kadınların toplum içindeki konumlarına ilişkin yeni fikirler ortaya atılmıştı. Bu fikirlerin temelinde Osmanlı’nın ilerlemesini sağlama çabası kadar bazı zorunluluklar da yatmaktaydı. Örneğin savaşlarda aileyi geçindirecek erkeklerin ölmesi gibi durumlarda kadın da çalışma hayatına atılmalıydı. Kırsal

kesimlerde zaten tarlalarda çalışan, çiftçilik yapan kadının kent merkezlerinde de iş bulup erkeklerle eşit statüde olması gerekmektedir. Bundan ötürü ilk defa Tanzimat döneminde kızlar için meslek okulları açılmıştı. Ancak kadının toplum içindeki statüsünü değiştirebilmek toplumsal bilinç ile mümkündür. Bu bilinci oluşturabilmek adına kadınlar için süreli yayınların yapıldığı görülmektedir.

Osmanlı'nın ilk resmi gazetesi, II. Mahmut'un emri ile 1831'de çıkarılan Takvim-i Vekayi'dir. Ancak 1831 senesinden önce Fransızca yayın yapan gazeteler görülmektedir. 1796 senesinde Fransız Büyükelçiliği, Fransızca bilenler için bir gazete hazırlamış ve ardından Fransızca yayınlar birbirlerini takip etmiştir. Dolayısıyla 35 senelik bir Fransızca gazete geçmişinden sonra Takvim-i Vekayi'nin kurulması batılılaşma sürecini okumak açısından önemli bir bilgidir.

Kadınlar için çıkarılan ilk süreli yayın, Terakki gazetesinin 1869 yılında bastırılan Terakki-i Muhadderat ekidir. Yaklaşık on beş yıl içerisinde Ayine, Vakit, Mürebbi-i Muhadderat, Aile ve İnsaniyet dergileri de kadınlar için çıkarılan süreli yayınlar arasına girmiştir. Kadınlar için çıkarılan bu ilk dergilerden Terakki-i Muhadderat, kadınlara Batılı yazarları tanıştırmış, kadın-erkek ilişkilerini, evlilik ve aile ile ilgili konuları tartışmaya açmış ve kendisinden sonraki yayınları da fazlasıyla etkilemiştir. Ancak derginin adında “muhadderat” sözcüğü geçmektedir ve bu sözcük aslında dinsel bir anlam ifade etmektedir. Bu sözcük, Arapçada “tahdir” kökünden gelen muhaddere kelimesinin çoğuludur ve yabancı erkeğe görünmeyen, Müslüman, örtülü kızlar/kadınlar anlamına gelir. İçeriğine bakılırsa dergi, kadına erkeğin bakışını yansıtmaktadır. Kadına ev içinde roller biçmekte, kadının gelecek kuşakları yetiştiren bireyler olduğunu vurgulamakta ve kadın-erkek ilişkilerinde ev ekonomisini erkeğin yönetmesi fikrini aşılacaktır (Tunç Yaşar, 2007, s. 98-100). Bu anlamda son derece muhafazakâr olan dergi, dinî dünya görüşünü savunur pozisyonundadır. Bu da Tanzimat Dönemi'nde yaşanan Batıcılık-İslamcılık tartışmalarının bir izdüşümüdür. İkinci Meşrutiyet ile beraber, muhafazakar bakış açısına göre “İslami olmayan/gayr-ı İslami” dergi kapakları görülecek ve muhafazakarlık savunması daha kısık sesle sürecektir.

İkinci meşrutiyet sonrasında çıkarılan dergilerde kadın resimleri ve fotoğrafları görülür (Resim 20 ve Resim 21). İlk defa kadın fotoğrafı basan dergi 1913 yılında yayın hayatına başlamış Kadınlar Dünyası'dır. Kadınlar Dünyası, Osmanlı Müdafaa-i Hukuku Nisvan Cemiyeti üyelerinin fotoğraflarını basmaktaydı. Aynı dönemin en popüler dergisi ise Mehasin'di. Bu yayınlar, batılılaşma ile medya arasında ilişki kurmamıza yardımcı olduğu gibi kadın giysileri hakkında fikir oluşturmamıza ve buradan hareketle gelin giysilerindeki değişimin nedenlerini anlamamıza da yardımcı olmaktadır.

Resim 20: İnci Dergisi kapağı, 1919

Resim 21: “Kadınlık Hayatı” isimli dergi, 1915

Gazete çıkarmak kadar gazeteyi okuyucuya ulaştırmak da önemlidir. Dolayısıyla gazete tirajları, bize önemli bilgiler verir. Takvim-i Vekayi'nin ilk sayısı 5000 adet basılmıştır. Edebi polemiklerin yapıldığı ve sanata dair heyecanlı tartışmaların sürdüğü dönemde, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün verdiği bilgilere göre, Tasvir-i Efkâr Gazetesi 24-25 bin adet basılmıştır. Bu rakamları, II. Mahmut döneminde yapılan nüfus sayımı sonuçları ile kıyaslamak gerekir. 1831 sayımına göre Anadolu'da 2 buçuk milyon, Rumeli'de 1 buçuk milyon erkek nüfus yaşamaktadır. Nüfus sayımının her bölgede yapılmadığı da hesap edilirse ve kadın nüfus da hesaba katılırsa bu gazete tirajlarının çok düşük olduğu söylenebilir. Buna karşın, Osmanlı aydınlarının düşünce dünyasını şekillendirdiği kuşkusuzdur (Demir, 2014, s. 65-72).

Batılılaşmanın halkın içinde hızlı biçimde kabul görmesinin temel nedenlerini batılılaşmanın altyapısı olarak değerlendirmekteyiz. Gördüğümüz kadarıyla batılılaşma bütün hayatı kuşatan bir kavram dizini olmasına karşın üç alanda kendini daha güçlü biçimde göstermektedir. Bunlar, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardır.

Tanzimat Fermanı, II. Mahmut'un ölümünden sonra tahta geçen büyük oğlu Abdülmecit zamanında ilan edilmiştir. II. Mahmut, Osmanlı'nın Tanzimat sürecine gelmesinde en büyük paya sahip padişah'tır denebilir; çünkü II. Mahmut dönemine kadar yapılan ıslahatlarda batı örnek alınsa dahi batılılaşma kurumsallaşmış değildir. II. Mahmut, batıyı örnek alarak yeni kurumlar tesis etmiş ve böylece batılılaşmayı kurumsallaştırmıştır.

Bir yerde, siyasi dengelerin değişmesi hemen her zaman ekonomik dengelerin değişmesi anlamına gelmektedir. Yurtiçi veya yurtdışı siyasi olaylar, ekonomik faaliyetleri doğrudan etkilemektedir. Para kazanma ve harcama alışkanlıkları, toplumsal değişim sürecinde farklılaştığı gözlenen bir diğer unsurdur.

Ekonomik anlamda dışa bağımlı olmaktan kurtulabilmek için 1827 senesinde Eyüp'te İplik Bükme Fabrikası kurulmuştur. Osmanlı'da sanayileşme, bu fabrika ile başlamıştır denebilir. 1890 yılına gelindiğinde sadece ipek üreten 90 fabrikanın kurulduğu görülmektedir. 1915 yılında dahi 242'si özel teşebbüse ait olan toplam 264 fabrika bulunduğu bilgisi dikkate alınır ise tekstil sektörünün Osmanlı ekonomisinde ne kadar önemli bir yer tuttuğu anlaşılabilir (Kurt, Kuzucu, Çakır, & Demir, 2016, s. 254). Tekstil sektörünün önemli bir konumda olması da batılılaşma/modernleşme ile izah edilebilir.

19. yüzyılın başlarında Avrupa ile ticaretin artması ve Osmanlı'nın kapitülasyonlarla tüketim toplumu haline gelmesi, Avrupaî tarzın halk içinde yayılmasına neden olmuştu. Saraydan bağımsız olarak halkın 1854-1856 arasında 40.000 civarında İngiliz askeri ve ailelerinin Üsküdar'a yerleştirilmesi ile toplum Batılıları yakından görmüştü (Geçer Eren, 2011, s. 7). Batı insanını gören Osmanlı toplumu, sarayın bir etkisi olmaksızın Batı'dan etkileniyordu. Refah seviyesi Osmanlılardan daha yüksek olan İngilizler, ülkeye kazanç sağlamış ve esnafın elini de bollaştırmıştı. Zenginleşen tüccar kesimi, kapitülasyonlardan yararlanarak ürün ithal ediyor ve zengin Batıya öykünüyordu. Bunun neticesinde alafrangaya rağbeti artıyordu.

İlaveten zengin aileler, çocuklarının dil eğitimleri için Avrupalı mürebbiyeler getirmiş ve bu sayede batı, varlıklı ailelerin evine girmişti. Ne var ki sarayın izlediği politikalar da Batı'yı cazip kılmaya devam edince toplum içinde batılılaşma cereyanı giderek hızlanmıştı.

Müzikte, resimde ve mimaride batının etkisi açıkça görülmekteydi. Batı türü olan roman, deneme ve tiyatro eserlerinin ilkleri bu süreçte verilmiş; aydınlar, batı karşıtı olanlar bile, batı düşüncesinin etkisi altında kalmışlardı.

Batılılaşmanın Osmanlı cemiyet hayatındaki etkileri kıyafetler üzerinden değerlendirilecek olursa modernizasyon sürecinin halkın kıyafetlerine ve saray kıyafetlerine etkisi ele alınmalıdır.

3..1 BATILILAŞMANIN SARAY KIYAFETLERİNE ETKİSİ

Osmanlı'da Topkapı Sarayı'nda kadınların yaşadıkları bölümün adı Harem-i Hümayun'dur. Harem, Arapçada yasaklamak anlamına gelen *ha-ra-me* kökünden türetilmiş bir sözcüktür. Türkçedeki haram, hürmet, ihtiram, muhterem, ihram gibi sözcükler, bu kökten türetilmiştir. Harem sözcüğü, yabancı erkeklerin girip çıkmasına izin verilmeyen kadınlara özgü alanlar için kullanılmaktadır. II. Mahmut dönemine kadar kadınlar genellikle Harem dışına çıkmazlardı; ancak bu dönemden sonra kadınlar ferace giyerek dışarı çıkmaya başlamışlardı.

İpek (2009) ve Yılmaz (2011) yaptıkları araştırmalarda, terzi defterlerini inceleyerek batılılaşma süreci modasına dair bazı önemli bilgiler vermektedirler; zira saraya ait terzi defterlerinde hem kumaş çeşitleri hem de dikilen elbise çeşitleri ile yapılan masraflar yazmaktadır. Padişahların elbiseleri ise bohçalanıp üstlerine adları yazılarak saklandığından dönemin modasını anlamak için önemli birer kaynaktırlar.

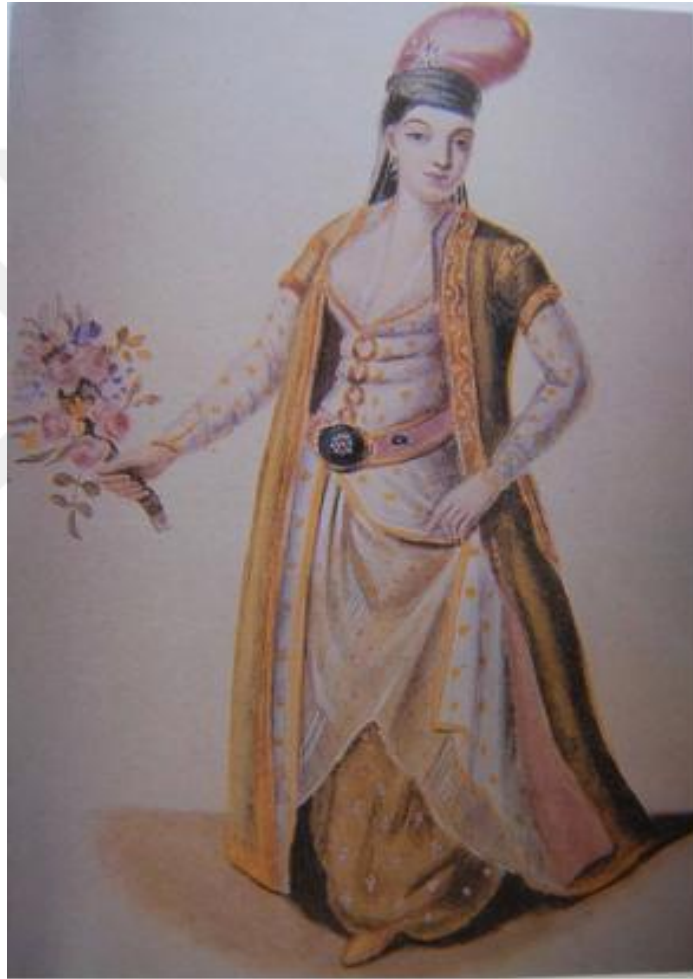
Saray giyim kuşamında batı etkisi, ilk önce aksesuar tercihlerinde görülmektedir. Selimiye ve Savayî gibi kumaşlardan dikilmiş olan giysiler, Avrupa'dan getirilen harçlar ve dantellerle bezenmiştir. Aksesuarlardaki değişimden sonra elbise kesimi de farklılaşmış ve kıyafetlerde batılılaşma kendini göstermeye başlamıştır. Bu süreç tarihsel olarak 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarına denk gelmektedir.

18. yüzyılda etek boyu ayak bileklerinin üstüne çıkarken önce yaka göğse doğru açılmış, ardından yaka oyuğu göğüs altına kadar inmiştir. Elbiseler bedene sıkıca oturmaya başlamış ve şalvarlar giderek bollaşmıştır. Ayrıca ön etek açıklığında kruvaze kesim tercih edilmiştir. 19. yüzyılda üçetek ve dörtetek gibi elbiseler gözdedir. Ayrıca alt ve üst iki şekilde iki parçadan oluşan elbiseler de modadır. Kıyafetin üst parçası dar kesimlidir ve vücuda oturur. Ceket dik dursun diye balen kullanılmıştır. İlâveten pilelerle, nervür, dantel ve kurdelelerle bezenir. Bazı kıyafetlerin önü kısa arkası uzun kuyruklu biçimdedir. Resim 22’de 19. yüzyılın ikinci yarısına ait bir saray kıyafeti görülmektedir. Batı tarzında bir elbisedir. İki parçadan oluşmaktadır. Yaka tüllerle bezenmiştir ve içi bezden astarlıdır. Kıyafetin eteği astarsızdır. Eteğin önü arkasına göre kısadır. Batılılaşma sürecinin özelliklerini yansıtan bir kıyafettir.

Resim 22: Topkapı Sarayı Müzesi 13/1879 Envanter numaralı Etek-Ceket Takımı

19. yüzyılın ilk çeyreğine ait “Saraylı Kadın” portresi fikir vermesi açısından Yılmaz (2011) tarafından değerlendirilmiştir (Resim 23). Portredeki kadının yakası göğüs altına inmektedir. Kolları uzun ve sarı motifleri olan beyaz bir entari ile yeşil şalvar giyinen saraylı kadın, beline tokası yeşil mücevherden pembe bir kemer takmıştır. Yarım yenli yeşil üstlüğün içi pembe astarlıdır. Entarinin altından şeffaf bürümcük iç gömleği fark edilmektedir. Saraylı kadın, başına pembe bir hotoz takmıştır ve alnından yeşil bir örtü geçirip arkadan bağlamıştır. Hotozun kenarındaki elmas iğne yıldız biçimindedir (Yılmaz, 2011, s. 26).

Resim 23: Saraylı Kadın, 19. Yüzyıl Başları

Bu dönemde saraylı kadınlar, iki parçadan oluşan kabarık kollu ve arkası kabarık elbiseler giyinmeye başlamışlardır. Bu elbiselerin üstü vücuda oturtmalıdır. Ayrıca bu elbiseleri İstanbul'daki Beyoğlu Pera mağazaları vitrinlerinde görmek mümkündür.

3.2 BATILILAŞMANIN HALKIN KIYAFETLERİNE ETKİSİ

Batılılaşmanın kadın giysileri, içinde ferace ve yaşmak üzerindeki tesiri diğer kıyafetlere nispeten daha büyüktür. Zira kadınların birer batılı gibi giyinmeleri “gayr-ı İslamî”ydi. Ancak kendi kıyafetleri üzerinde batılı çizgileri yaşatıyorlardı.

Ferace, omuzdan yere kadar inen, önden açık, yakasız, uzun ve bol bir kıyafettir. Feracenin yazlık ve kışlık olarak iki çeşidi vardı. Yazlık olanı ipekten kışlık olanı ise yünü kumaşlardan yapılmıştır. Ferace üzerindeki değişimler 18. yüzyıldan itibaren görülmektedir. 18. yüzyılda feraceye bir karış kadar uzun yakalar takılmıştır ve gerdan da açık bırakılmıştır. 19. asra gelindiğinde feracenin ön etekleri yuvarlak kesimli ve yakaları tek düğmelidir. Ayrıca bu yüzyılda feracenin kolları da kordon, dantel ve tüy ile süslenmiştir (Resim 24). Sonrasında bu giysiler, Fransız modasına göre dikilmiştir ve iç kıyafet üstüne giyilir olmuştur.

Resim 24: *İpek Pazarında*, Amadeo Preziosi, 1878

Yaşmak ise iki parçadan oluşan bir örtüdür. Uzun parça ile saçlar ve alın örtülür, dörtgen parça ise yüzü gözlerin altından çeneye kadar örtmektedir. Tıpkı ferace gibi yaşmak da 18. yüzyıldan itibaren değişmeye başlamıştır. Baştaki hotoz büyüdüğü için gevşek bağlanır olmuştur. Kumaşları da giderek incelmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşmak kadının güzelliğini gösteren bir aksesuardır. Kadının yüzü, ince kumaşlardan yapılan yaşmağın altından görünür. Bu da gayri İslamî bulunduğu için 1842 senesinde ince yaşmak ve ince çorapla gezenlerin zaptiye tarafından azarlanması hatta kocalarının tahkik edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak dönemin modası bu şekilde olduğu için saray kadınları da aynı tarzda giyinmekteydi. Bundan ötürü Abdülmecid, bu kararın daha ılımlı hale getirilmesini ve mazbatanın değiştirilmesini istemişti (Geçer Eren, 2011, s. 14-15). Bu mazbatadan anlaşılan kadınların ince çorap giyme adetlerinin olduğudur. 19. yüzyılda kadın giyiminde görülen bir değişiklik de budur. Kadınlar, sarı deriden (sahtiyan) yapılmış çedikler yerine kılâptan işlemeli, yaldızlı pabuçlar giyiniyorlardı. Bu pabuçların içine ince ve beyaz çorapları yakıştırmışlardı. (Alus, 1997, s. 141).

Osmanlı döneminde Müslüman kadınların giysileri, ferace ve yaşmak ile özdeşleştirilmiştir. Bu giysilerin sözünü ettiğimiz şekilde değişmesi, kumaşlarının incilmesi ve bir aksesuara dönüşmesi toplumun algılarını ve düşünce dünyalarını etkilemiştir. Müslüman kimliği ile anımsanan bir kıyafetin, kadın başında bir aksesuara dönüşmesi dini dünya görüşünün nasıl değiştiğini göstermektedir.

Osmanlı yazılı kaynakları incelendiğinde batılılaşma sürecinde kadınların iki önemli süs malzemesi kullandıkları görülür. Bunlar, “şenyun” denilen peruk ve “düzgün” denilen pudradır. Şenyun, gayrimüslim kadınlar arasında yaygınken Müslüman kadınlar da etkilenmiş ve şenyun takma bir meziyet olmuştur. Ayrıca pudra önemli bir güzellik aracıdır. Müslüman kadınların şenyundan ve düzgünden uzak durmaları gerektiği bazı gazetelerde telkin edilmiştir. Şenyunun koleraya sebep olduğu, düzgünün ağız kokusu yaptığı ve dişlerin dökülmesine yol açtığı söylenmiştir. Ancak kadınların bu iki malzemedен vazgeçemedikleri görünmektedir. Batılılaşma, sadece kadın kıyafetlerini değil erkek kıyafetlerini de değiştirmiştir. Batılılaşma cereyanı, kadınların güzelliklerini sergileyip arzulanmayı amaçladığı bir moda ile yaşanırken erkekler için de güçlü görünme modasını beraberinde getirmiştir. Erkekler, giyindikleri elbiseler ya da taktıkları fesler ile sosyal sınıflarını belli etmekteydiler.

Erkek giyiminde renk uyumu çok önemliydi. Takım elbisenin renginde şemsiye ve fes dahi takılırdı. Ayrıca fesin şekli ve rengi erkeğin statüsünü belirlemesi açısından önemliydi. Alafranga giyinenler arasında dar pantolon modası vardı. Redingotlar, istanbulinler birer güç gösterisiydi. Tanzimat döneminde alaturka giyinen erkekler, çenesine kadar düğmeli, uzun, siyah, önü kapsalı ve uzun eteği yırtmaçlı istanbulin giyerken önü açık, tek düğmeli setre giyinenleri, yakalarına bir de karanfil takanları mevcuttu. Alafranga giyinenler ise kolalı gömlekler ve boyunbağı tercih ediyordu. Ayrıca kumaşları da ithaldi.

II. Mahmut'un reformlarından "setre" ve "pantolon" batı özentisi sonucu ortaya çıkmışken "fes" gelen tepkileri bastırmak üzere doğudan alınmıştı. Tanzimat dönemi ile birlikte setre ve pantolonun yaygınlaşması ile birlikte İstanbul'daki terziler çeşitli alaturka özellikler ekleyerek "istanbulin" adlı bir elbise oluşturmuşlardı. Alaturka-alafranga tartışmasında ortayı bulmak gibi bir yol izleyip istanbulini yarattıkları söylenebilir (Koca, 2012, s. 6).

Değişim karşıtları ceket altına mintan giyinirlerdi. Redingot, II. Abdülhamit devrinin modasıydı. Bu giysi, diz kapağına kadar uzanan geniş etekli ve arkası yırtmaçlı alafranga bir ceket türüdür. Ancak redingot içine giyilen manşetleri kolalanmış gömlekler ve boyunbağı yakalar, giyinip çıkarması zor olduğu için biraz daha yavaş yayılmıştır (Koca, 2012, s. 6).

3.3 BATILILAŞMANIN GELİN GİYSİLERİNE ETKİSİ VE BEYAZ GELİNLİK

Kılık kıyafetin, ekonomik faaliyete, sosyal sınıfa, dini inançlara göre değiştiğine değinmiştik. Toplumun ekonomik faaliyetleri ve para harcama biçimlerindeki değişimden ilk etkilenen de kılık kıyafet tercihleridir. Ancak gelinlik gibi özel bir günde ve çoğu zaman da bir kadının ömürde bir defa ihtişamla giyindiği bir kıyafetteki değişim, sadece ekonomik nedenlerle izah edilemez. Bu nedenle 15. yüzyıldan günümüze doğru gelindiğinde, gündelik yaşamda giyilen kıyafetlerdeki değişimle gelin giysilerindeki değişim arasında bir uyum göremeyebiliriz. Örneğin 15. Yüzyıla ait gelin giysileri ile 16. Yüzyıla ait gelin giysileri arasında neredeyse hiçbir fark yoktur. Dolayısıyla gelin giysilerinde daha yavaş değişim yaşandığını söylemek mümkündür. Ancak 19. yüzyıl bir kırılma noktasıdır. Bu yüzyıldan sonra gelin giysilerinin de hızlı biçimde değişmeye başladığını görmekteyiz.

19. yüzyıla kadar görkemli olan gelin giysileri bu yüzyılda batı etkisiyle sadeleşmiştir. Gelinliği öne çıkaran unsurlar değişmiş, eteklerde kullanılan inciler ve kemerlerdeki mücevherler ile gelinliğe ihtişam katılmıştır. Değişim renklere de yansımıştır. 19. yüzyılda pastel tondaki kumaşlar üzerine altın ve gümüş işlemler yapılmıştır. 1870'ten sonra koyu kırmızı renk tonları ya da renkli gelin giysileri yerine açık renkli gelinlikler görülür. Bu sürecin sonunda 1898 yılında II. Abdülhamit'in kızı Naime Sultan ilk defa beyaz gelinlik giymiştir. Ancak hatırlatmamız gerekir ki Naime Sultan'ın (Resim 25) beyaz gelinlik giymesi saray ve çevresinin tepkisini çekmiştir (Barbarosoğlu, 2017, s. 36).

Resim 25: Naime Sultan, Sürgün yıllarında

Beyaz gelinliğin ilk mekânları saraylar olmuştur. Sadece Osmanlı'da değil dünya tarihinde de beyaz gelinlik ilk defa saraylarda giyilmiştir. İngiltere kraliçesi Victoria ile Prens Albert'in 10 Şubat 1840 tarihli düğününde Kraliçe Victoria ilk beyaz gelinliği giymiş ve beyaz gelinlik geleneğini başlatmıştır (Resim 26). Beyaz gelinlik, sadece bolluğu ve zenginliği ifade ederken sonraları ona masumiyet gibi anlamlar yüklenmiş ve en nihayetinde genç kızların hayali olmuştur (Özbey, 2014, s. 15)

Resim 26: Düğününde beyaz gelinlik giyen ilk kadın: Kraliçe Victoria (1840)

Osmanlı döneminde ilk beyaz gelinlik giyen kişinin Naime Sultan olduğu bilinmektedir. Ancak Gazi Osman Paşa'nın oğlu Kemaleddin Bey ile evlenen Naime Sultan'ın giydiği gelinliğin bir fotoğrafı günümüze ulaşmamıştır. Naime Sultan'ın giydiği gelinlik, eski tarz, uzun dört eteklidir. Gelinliğin etekleri yere kadar uzanırken Sultan, omzundan arka eteklerin üstüne kadar inci ve sırmayla işlenmiş bir kürk giymiştir. Gelinlik, göğüsten aşağı doğru pırlantalı düğmelerle bezenmiştir. Sultan'ın beline taktığı kemerin tokası, altın ve mücevherlerden yapılmıştır. Ayrıca Gazi Osman Paşa, geline hediye olarak bir tac göndermiştir (Başhan Erol, 2013, s. 2).

Enver Paşa ile Abdülmecit Efendi'nin torunu, Şehzade Süleyman Efendi'nin kızı Naciye Sultan, 1909 senesinde birbirlerini görmeden nişanlanmış ve 5 Mart 1914 tarihinde Nişantaşı'nda ,1934 yılı itibariyle Işık Lisesi olan binada, görkemli bir düğün ile evlenmişlerdi. Düğünde Naciye Sultan beyaz bir gelinlik giymişti (Resim 27).

Resim 27: Enver Paşa ve Naciye Sultan, 10 Mayıs 1914

Naciye Sultan'ın gelinliği oldukça sadedir. İki parçadan oluşan gelinliğin etek kısmında uzun bir kuyruk bulunmaktadır ve eteğin ön kısmı, batı modasına uygun biçimde kısadır. Gelin başlığında duvağın üzerinde bir taç bulunur. Gelinin sağ omzundan beline doğru sola çapraz bir kuşak bağlanmıştır. Naciye Sultan, aksesuar olarak eldiven takmıştır. Gerdanlık ve mücevherler ile gelinlik öne çıkarılmıştır. İki küçük küpe ile gerdanlık tamamlanmıştır.

Resim 28'deki fotoğrafta görülen Adile Sultan, V. Murad'ın oğlu Mehmet Selahaddin Efendi'nin kızıdır. 1917 yılında gelin giysisi ile Sebah-Joilier fotoğraf stüdyosuna poz vermiştir. İki parçadan oluşan gelinliği, tıpkı Naciye Sultan'ın gelinliğinde olduğu gibi, önden açık ve yukarıda, arkası uzun kuyrukludur. Gelin başı eski görkemini kaybetmiştir ve elbise renk ve desen açısından sadeleşirken elbisenin kuyruğu ihtişamlıdır. Ayrıca kollarını toplamış ve aksesuar olarak eldiven takmıştır. Boynunda, taşları oldukça büyük olan bir gerdanlık bulunmaktadır. Naciye Sultan'ın sağ omzundan beline inen kuşağa benzer biçimde, Adile Sultan'ın da sağ omzundan beline doğru çapraz bir kuşak bağlanmıştır.

Resim 28: Adile Sultan gelinliği ile, 1917

19. yüzyıldan sonra gelin giysileri renk ve desen görkemini yitirmiştir. Gelin giysilerinde geleneksel gelin giysileri yerine, gelini ne çıkaran takılar, mühür yüzükler ve ağır gerdanlıklar tercih edilmiştir. Gelin başı eski gösterişli halini yitirmiş ve gelinliğin arkasındaki uzun kuyruklar gelinliğin bir parçası olmuştur.

4. CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE GELİN GİYSİLERİ

18. yüzyılda altyapısı oluşan ve Tanzimat Fermanı ile resmen ilan edilen Batılılaşma, cumhuriyet fikrini doğuran temel faktörlerden biridir. 1923 yılının 29 Ekim’inde ilan edilen cumhuriyet, sosyal, siyasi, ekonomik ve dini anlamda değişimi beraberinde getirmiştir. Cumhuriyetin ilanından günümüze kadarki süreçte, kadın giysilerinde ve özellikle gelinliklerde büyük değişimlerin yaşandığı görülmektedir.

4.1 CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA DÜĞÜN KIYAFETLERİ VE GELİNLİKLER

20. yüzyıl, sadece Türkiye’de değil bütün dünyada büyük değişimlere sahne olmuştur. Birinci Dünya Savaşı ve ardından yeni devletlerin kurulması, devrimler, İkinci Dünya Savaşı ve yeni siyasi dengeler, sonrasında devrimler ve darbeler 20. yüzyılın, bütün dünyada etkisi görülen özellikleridir. Bu siyasi çalkantılar ekonomiyi ve sosyal ilişkileri derinden etkilemiştir. Ekonomik ve sosyal hayatın değişmesi, kılık kıyafetin değişmesine de neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı’ndan ağır bir yenilgiyle çıkan Osmanlı Devleti, işgale açık hale gelmişti. Mustafa Kemal Paşa, 1919 yılının 19 Mayıs’ında 9. Ordu Müfettişi sıfatıyla Samsun’a çıkmış ve Milli Mücadele’yi başlatmıştı. 1922 yılında Milli Mücadele kesin zaferle sonuçlanmış ve hemen ardından saltanat kaldırılmıştır. 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılması, bir yıl sonra ilan edilecek olan cumhuriyetin habercisiydi. 29 Ekim 1923 tarihinde Büyük Millet Meclisi’nde oybirliği ile alınan kararla Türkiye’nin yönetim biçimi olarak cumhuriyet ilan edilmiştir.

Eski bir İttihat ve Terakki mensubu olan Mustafa Kemal Paşa’nın batı dünyasını tanıdığı ve takip ettiği söylenebilir. Cumhuriyetin ilanı ile oluşturulan yeni devlet, yeni cemiyet fikrini de beraberinde getirmiştir. Çağdaş medeniyet düzeyine ulaşmış olarak tasavvur edilen bu yeni cemiyet, “ulus” fikri olarak beden bulmuştur. Bu doğrultuda Mustafa Kemal Atatürk, kılık-kıyafet mevzuunu da ele almıştır. Atatürk, çağdaş medeniyet düzeyine ulaşabilmek için devrimlere ihtiyaç duyulduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda 3 Mart 1924’te çıkarılan devrim kanunları, devletin ve toplumun oluşması açısından önemli bir role sahiptir. Bu kanunlar ile eğitimde kız erkek ayrımı (tevhid-i tedrisat), halifelik ve Şeriye ve Evkaf Vekâleti kaldırılmıştır. Böylece laik rejime geçişin zemini hazırlanmış ve bu doğrultuda eğitim hamlesi yapılmıştır. Eğitim de sosyal hayatı şekillendirmede ciddi bir faktördür.

25 Kasım 1925 tarihinde, Şapka Kanunu meclisten geçmiştir. Bu kanun ile vekillerin, yöneticilerin ve devlet memurlarının şapka takması zorunlu hale gelmiştir. Ayrıca Türk halkının da şapkaya karşı çıkması durumunda hükümetin yetkili olduğu kanunda yer etmiştir. Şapka Kanunu'nun meclisten geçmesinin beş gün sonrasında tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. 1928 yılında “Devletin dini, İslam dinidir” ifadesi anayasadan çıkarılmış ve 3 Aralık 1934'te Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun mecliste kabul edilmiştir. Bu kanuna göre devlet memurlarının giyinecekleri kıyafetler, *beynelmilel meri adetlere* bağlı olmalıdır. Ayrıca din farkı gözetmeksizin bütün din adamlarının dini kıyafetlerini ayın dışında giyinmeleri yasaktır ve ancak hükümetin izin verdiği bir din adamı, dini kıyafet giyinebilir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında balolar tertip edilmiş, bu balolarda çağdaş giyim tarzı, halka öğretilmek istenmiştir. Tıpkı Osmanlı döneminde olduğu gibi değişim, devlet yöneticilerinde halka yansımış ve sosyal sınıflar arasında bir hiyerarşi ile gerçekleşmiş; yani bizzat devlet eliyle değişim yapılmıştır. Şapka kanunu, peşi sıra yapılan inkılâplar, Atatürk'ün şıklığı ve balolarda giyilen kıyafetler, cumhuriyet döneminde batılılaşmanın sonucu olarak görülebilir. Genç cumhuriyetin uygar batı ülkelerini örnek aldığı da doğrudur. Ancak belirtmeliyiz ki Mustafa Kemal Atatürk, hem Kastamonu'da şapkayı tanıtırken yaptığı konuşmada hem de diğer konuşmalarında batı vurgusundan çok Türklük vurgusu yapmaktadır. Atatürk'ün devrimleri bir bütün olarak okunduğunda, onun “alaturka” ve “alafranga” kavramlarından bir sentez ürettiği sonucuna varılabilir.

Mustafa Kemal Atatürk, kadın giyiminde yasal bir düzenlemeye ihtiyaç duymamıştır. Ancak Atatürk'ün peçeye, çarşafa ve türbana karşı olduğu bilinmektedir. Kadın giyiminde modernleşme, Atatürk'ün ikna politikalarıyla mümkün olmuştur. Atatürk'ün kadın giyimine ve kadın-erkek ilişkilerine yönelik tavrı cumhuriyetin öncesinde görülebilir. 1923 yılında Mustafa Kemal Paşa ile Latife Hanım'ın evliliği geleneklere uygun biçimde yapılmamış; nikâh, adet olan perşembe günü değil pazartesi günü kıyılmıştı. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa ve Latife Hanım, hocanın karşısında nikâhlanmışlardı. Latife Hanım, peçeli değildi; ancak başörtülüydü. Atatürk'e bazı ziyaretlerinde refakat eder ve Anadolu insanına model olurdu.

Atatürk, kendi kıyafet ve aksesuarlarını kendi tarif eder yahut çizerdi. Ceketleri dar kesim, pantolonları bol kesimdi. Çorap jartiyeri kullanır, çizmeyi bir aksesuar olarak giydiği olurdu. Baston, şapka, eldiven, mendil, kravat, papyon, pelerin, atkı ve fular her zaman kullandığı aksesuarlardandı. Şapka tercihi ise kıyafete göre değişirdi. Fötr ve silindir şapka veya kasket takardı. Yerine göre smokin, redingot, frak ve jaketatay giyerdi. Lacivert dışında her renk elbise giyer, lacivert rengi sevmezdi (Türkan, 2011, s. 184).

Cumhuriyetin ilk yıllarında İsmet İnönü'den de söz etmek gerekir. İsmet İnönü, batı tarzı kıyafetlerle dünya karşısına çıkan ilk milli mücadele komutanıdır. Lozan görüşmelerine batı tarzı bir elbiseyle katılmış ve eşi Mevhibe Hanım da Avrupa modasına uyarak bir elbise giyinmiştir. İsmet İnönü'nün yayınlanan hatıralarında Lozan görüşmeleri sırasında en zorlandığı şeyin ayakkabılarını bağlamak olduğunu ve bunun için Mevhibe Hanım'dan yardım istediğini anlatmaktadır (İnönü, 2017, s. 257). Bu hem Cumhuriyetin peş peşe yaşanan savaşlar sonucunda nasıl kurulduğunu hem de batı modasına geçişte zorluk yaşansa dahi bunu başarma kararlılığını göstermektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, kadın giyiminde dünya çizgisi takip edilmiştir. Geometrik desenler moda haline gelmiş, kısa japone kollar ve bluzan korsajlar tercih edilmiştir. Saçlar kısalmış, etek boyları da kısaltılmıştır. Geniş kloş şapkalar bu dönemde kullanılmaya başlamıştır.

1920'li yıllarda modaya damgasını vuran "Flapper" tarzı giyim anlayışı olmuştur. "Flapper" aykırı anlamına gelmektedir. Saçlarda kısa ve düz veya dalgalı modeller hakim, buğulu siyah göz makyajıyla soluk görümlü bir ten ön plandadır. Tabii ki bu durum gelinliklere de yansımıştır. Gelinliklerde açık pembe, krem rengi ve beyaz renkler seçilmiştir. Etek boyu, diz altındaydı. 1929 Ekonomik Krizi ile beraber elbiseler yeni baştan sadeleşmiştir. Bu dönemin gazete ve dergilerini incelendiğinde pahalı ve gösterişli elbiselerin yer aldığı fotoğraflarla karşılaşmak mümkündür. Ancak toplum, daha çok hazır giyime yönelmiş, kolay giyilebilen, kolay temizlenebilen elbiseler tercih edilmiştir (Ağaç, Çivitci, & Boğday Saygılı, 2007, s. 7).

Resim 29'daki fotoğrafta, 1929 yılında Tahsin Bey ile evlenen Atatürk'ün manevi kızı Nebile Hanım, gelinliği ile görülmektedir. Gelinliğin rengi beyazdır; duvağı da beyaz renkte ve uzundur. Yakası kayık yakadır. Oldukça sade olan gelinlik saten kumaştan dikilmiştir. Sağ önde kalça hizasına gelen kısma drape modeli verilmiştir. Drapenin üzerine ayak bileğine kadar inen salkım çiçek tutturulmuştur. Baş süslemesinde çiçeklerden oluşan bir taç vardır. Etek boyu baldır hizasındadır. Ayakkabısı ise sivri burun ve ince topukludur; gelinlikle aynı kumaştan yapılmıştır.

Resim 29: Nebile Hanım Gelinliği ile, 1929

Cumhuriyetin ilk yıllarında, kıyafetlerde yeni modeller görülmektedir. Kısa etekler kürkle uzatılmış, omuzdan dirseğe kadar düz olan kollar dirsekten bileğe kadar açılarak gelmiştir. Omuzlar giderek genişlemiş ve sırtı açık modeller ilk defa kullanılmıştır. Sırtı yırtmaçlı elbiseler gündelik hayatta kullanılmaya başlanırken kalçayı iyice saran etekler de moda olmuştur. II. Dünya Savaşı sırasında askeri üniformaları andıran renkler kullanılmıştır. Koyu ve açık renkler, deniz ve hava mavisi bu dönemde popülerdir.

1930'lu yıllara gelindiğinde modadaki bu yenilikler gelinlikleri de etkilemiştir. Etek boyunun uzunluğu diz boyuna gelmiştir. Yaka ve etek uçlarında istiridye dilimi şekli kullanılmıştır. Düz, V ve derin kayık yakalar tercih edilmiştir. Dirsekten bileğe genişleyen kollar, bileğe kadar dardı. İncilerle, kristal taşlar ve işlemlerle gelinlik bezenmiştir. Duvaklar açık renklidir ve genellikle ipek tül, şifon ya da organzeden yapılmaktadır. Duvak boyu gelinliğe ve gelinin fiziğine göre değişmektedir. Ancak geniş kenarlı şapkalar ya da fötr şapkaların giyildiği de olmuştur. İpek çoraplar açık renklidir ve deriden yapılmış eldiven giyilmektedir. Ayakkabılar sivri burunludur ve genellikle beyaz renk kumaşlar ile kaplanır yahut deriden yapılmaktadır. Ayrıca ipek çoraplarla ucu açık yüksek topuklu ayakkabıların giyildiği de görülmektedir.

Resim 30'daki fotoğrafta, Atatürk'ün manevi kızı Rukiye Hanım'ın 1930 senesindeki düğün töreni görülmektedir. Rukiye Hanım'ın gelinliği V yakalıdır, uzun kollu ve uzun eteklidir; kol ucu sivridir. Duvağı yere kadar uzanmaktadır ve sol tarafında bel hizası çiçeklerle bezenmiştir.

Resim 30: Rukiye Hanım'ın Düğün Töreni, 1930

Benzeri bir gelinlik Resim 31'deki fotoğrafta görülmektedir. General İzzettin Çalışlar'ın kızı düğününde, uzun etekli, uzun kollu ve duvağı yere varan, beli iyice kavramış bir gelinlik giymiştir.

Resim 31: General İzzettin Çalışlar'ın Kızının düğün Töreni, 1933

1930'lu yıllarda, Avrupa'da ve Türkiye'de sade kıyafetler modaydı. Gelinliklerde yere kadar uzanan etek boyları revaçtadır.. Elbise ve ceket takımı şeklinde giyilen gelinliklerde etek boyu diz altındadır. Kayık yaka, yuvarlak ve kare yakalar popülerdir. Kollar dar ve uzundur; bazen dirseğe kadar düğmelendiği görülmektedir. Omuzlarda vatıklar vardır ve duvaklar uzun ve işlemelidir. File tül den veya çiçeklerle süslü kepler ile inciler aksesuar olarak kullanılmaktadır. 1932'de Keriman Halis'in dünya güzeli seçilmesi, dünyada Türk Kadını ve Atatürk Devrimlerinin imajı için önemli bir yer oluşturmuştur.

Resim 32'deki fotoğrafta, siyasetçi Halit Hami Mengi'nin kızının düğün töreni görülmektedir. Gelinliğin omuzları bol ve geniş, kolları uzun, koldan dirseğe kadar bol, dirsekten bileğe kadar dardır. Etek boyu uzundur ve gelinin başında tül den gösterişli bir başlık bulunmaktadır.

Resim 32: Halit Hami Mengi'nin Kızının Düğün Töreni

1940'lı yıllar, İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı ve sonrasındaki ekonomik ve siyasi krizlerin bu savaşa bağlı olarak geliştiği yıllardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra etek ve ceket modası başlamışken etek boyları kısalmıştı. Ayrıca ince bel modası da başlamıştı. Gelinliklerde ise beyaz, pembe, açık mavi gibi renkler kullanılmıştı. Gelinliklerde drapelerle vücuda oturtulan ya da kalçaya kadar vücuda oturtulan modeller kullanılmaktaydı. V yaka, kare ve hakim yakalar, gelinliklerde kullanılıyordu. Etekler, yere kadar açılarak iniyordu veya kat kat büzgülüyle kalçaya oturtulurdu. Ayrıca aksesuar olarak şapka kullanılan diz hizasında gelin giysileri de bu dönemde kullanılmıştır.

Duvaklarda diğer 20 yıla nispetle görülen değişiklik, saçların saç filesiyle toplanmaya başlamasıdır. Bunun dışında duvaklarda bir değişiklik yoktu. Kullanılan ayakkabılarda ise köşeli burunlar ve bazen de bilekten bağlı modeller tercih edilmiştir (Özbey, 2014, s. 68).

Resim 33'teki fotoğrafta, iş insanı Kadir Has ve eşi Rezan Hanım'ın düğün fotoğrafı görülmektedir. Gelinlik, etek ucuna doğru giderek açılmaktadır, kolları uzun ve bileğe doğru daralmaktadır. Gelinlik, hâkim yakalıdır. Gelin başı gösterişlidir ve gelinin boynunda takı bulunmamaktadır.

Resim 33:Kadir Has ile Rezan Hasoğlu'nun Düğün Fotoğrafi, 1942

1950'lerden itibaren artık klasik gelinlikler neredeyse kullanılmaz olmuştur. Batı modası Türkiye'nin her tarafına egemen hale gelmiştir. Bu yıllarda brokar, tafta, şifon, gofre kabartmalı kumaşlar ve dantellerle dikilen gelinlikler giyilmiştir. Gelinliklerin üstüne ceket giyildiği görülmüştür. En çok V yaka ve şal yaka kullanılmıştır. Üst beden ile eteğin birleştiği yerde V kesim görülmektedir. Kollar genelde dardır; ancak gelinliğe göre farklı modelleri mevcuttur. Etek boyları yere kadar uzanmaktadır..

1960’larda da aynı gelinlik modelleri kullanılmaya devam etti. İlâveten naylon ve yönlü kumaşların gelinlik yapımında kullanılmaya başlaması 60’lara denk gelir. Etekler, belden yahut ggs altından genişleyerek aşağı inmektedir. Ayrıca askısız, vücuda oturan, üst bedeni olan gelinlikler vücuda oturmayan dantel ya da organize bir stle giyilmiştir. 70’lerde de aynı üslup devam etmiştir. Uzun kollu gelinlikler tercih edilmiştir ve Prenses model gelinliklerle yuvarlak ve kare yakalar moda olmuştur. Aynı dönemde bluz ve uzun fiştonlu etek ya da bele oturmayan ceket ve etekten oluşan gelinlikler de giyilmiştir (zbey, 2014, s. 102).

Gelinliklerde duvak, baş süslemesi ve diğer aksesuarlarda küçük farklılıkların dışında bu dönemde bir değişiklik görülmez. Duvaklar, gelinliğe yakıştırılmış bir renkte, uzun veya kısa; ama genellikle kalça hizasındadır. Duvakların kenarlarında çeşitli süslemeler görülmektedir. Baş süslemesinde önceki dönem olduğu gibi mum çiçekleriyle yapılan süsler kullanılırken yüzü daire şeklinde tl ile örten kutu şapkalar da kullanılmaya başlanmıştır. Ayakkabılarda dolgu topuklu modeller ilk defa giyilmiştir. Bu dönemin özelliklerini yansıtan gelin giysileri, Resim 34, Resim 35, Resim 36’deki fotoğraflarda görülmektedir.

Resim 34: Erdal İnönü ve Sevinç Hanım'ın Düğün Fotoğrafi, 1957

Resim 35: Haldun Dormen ve Betül Mardin'in Düğün Fotoğrafı, 1959

Resim 36: Hülya Koçyiğit ile Selim Soydan'ın Düğün Törenleri, 1968

1970'lerdeki sağ-sol olayları, siyasi istikrarın sağlanamaması, partiler arası anlaşmazlıklar nedeniyle cumhurbaşkanı seçimlerinin kilitlenmesi, komünizmin Türkiye'de egemen olacağı endişesinin yayılması 12 Eylül harekâtına zemin hazırlamıştır. 12 Eylül, sadece ordunun yönetime el koyması anlamına gelmeyip aynı zamanda neo-liberal politikaların Türkiye'de uygulanmaya başlaması anlamına da gelmektedir. Bu bağlamda özel sektörün önünü açmak üzere özelleştirmeler yapılmıştır. Teşvikler verilmiş, kolay kredi imkânları sağlanmış ve devlet yönetiminde dış borçlanmaya gidilmiştir. Bunun yanında hayatın başka alanlarında da liberalizasyonun etkisi görülmektedir.

TRT'nin yeni kanallar açması ve 1990'lardan itibaren özel kanalların kurulması, medya adına bir çığır açmıştır. 1980'lerde tüm dünyaya yayılan enformasyon teknolojileri devrimi, kendisini Türkiye'de de hissettirmiştir. Ayrıca 1990'larda bilgisayarlar ve 2000'lerin başında internet ve cep telefonları tüm Türkiye'de kullanılır olmuştur.

1970'lerden sonra gelinliklerde radikal dönüşüm yaşandı. 1980'lerden 2000'e kadarki süreç, liberalizasyonun, serbest piyasanın ve yaygın kullanılan iletişim ağlarının etkisiyle genel olarak kılık kıyafette ve özelde de gelin giysilerinde eski dönemlerden tamamen farklılaşan tasarımları meydana getirmiştir. 1980'lerde, gelinliklerde uzun eteklerin yanı sıra mini boyda etekler de kullanılmıştır. Kabarık etekler, kuyruklu etekler veya çift katlı etekler gelinliğin tarzına göre tercih edilmiştir. Çift katlı eteklerle de üstteki katı kısaltarak yeni modeller oluşturulmuştur. Üst bedenine bele oturduğu yahut büzgülerle toplandığı gelinlik çeşitleri tasarlanmıştır. Sıfır yaka, düz, hafif oyuk, arkada bele kadar inen V yaka yahut omuza doğru genişleyen yakalar kullanılmıştır. Gelinliğin tarzına göre uzun kollu, kabarık ya da kolsuz gelinlikler dikilmiştir. Ayrıca bu dönem süsleme olarak volanlar ve danteller kullanılmıştır.

1980’li yılların gelinlik tasarımlarını etkileyen en önemli faktörler arasında Prenses Diana’nın gelinliği de sayılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte sosyal, siyasi ya da ekonomik anlamda üst sınıfa mensup olan kişilerin toplum tarafından takip ve taklit edilmesi kolaylaşmıştır. Bu nedenle 1980’li yıllara Resim 37’deki fotoğrafta görülen Prenses Diana’nın gelinliğini damga vurmuştur (Özbey, 2014, s. 110).

Diana Spencer’ın, 1981’de Prens Charles’la evlenirken giydiği gelinlik yeni nesillere ilham kaynağı olmuştur. Modacı Elizabeth Emanuel imzalı bu gelinliğin kabarık ve hacimli bir eteği vardır (Resim 37). Duvağı epey uzundur. Ayrıca, romantik fırfır yakalı ve büzgü detayları olan balon kollu bir gelinliktir.

Resim 37: Prenses Diana'nın Gelinliği ve Düğün Töreni, 1981

1990'lu yıllarda da, gelinlik modellerinde köklü değişimler yaşandı. 90'ların başında gelin giysilerinde sadeleşmeye gidilirken 2000'lere gelince gelinliğin görkemi arttı. Bu gelinliklerin üst bedeni vücuda oturan, kabarık etekli ve omuzları kabarık, fırfırlı yaka ve kol modelleri gözdedir. Dönemin başlarında dirsekten bileğe kabarık, yani balon kollar tercih edilirken 2000'lere doğru kolsuz ya da straplez üstler modaydı. Gelinliğe göre yaka modelleri değişirken V yaka ile koldan göğse doğru V yaka daha çok tercih edilmektedir. Bu modaaya uygun gelin giysileri Resim 38-39'daki fotoğraflarda görölmektedir.

Resim 38: Uğur Dünder ve Yasemin Baradan'ın Düğün Töreni, 1993

Resim 39: Hülya Avşar ve Kaya Çilingiroğlu'nun Düğün Töreni, 1997

4.2 OSMANLI GELİN GİYSİLERİNİN GÜNÜMÜZ GELİNLİKLERİNE ETKİSİ

21. yüzyıl, iletişim çağıdır. Enformasyon teknolojilerinin yayılması ile dünya giderek küçülmüş, kültürel etkileşim hız kazanmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde kültürel etkileşimin Osmanlı aleyhine olması gibi, günümüzde de güçlü olan kültürel değerler, zayıf unsurları kendi içinde eritmektedir. Bu sebeple azınlığın marjinalleşmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. 21. yüzyılda toplumun ve sanatın “üslup” ve “tarz” problemi, bu marjinallikle iç içedir. Farklılaşmak, kendine özgü olmak, post-modern bir tavidir.

Kılık kıyafette ve özel olarak gelin giysilerinde “yeni” tarzlar, klasik dünyadan tam anlamıyla bağımsız olamaz. Her “yeni” tasarım, mutlaka bir geçmişe ve geleneğe sahiptir. Dolayısıyla günümüzde batı etkisi görülse hatta batının egemenliği kabul edilse bile yeni tasarımların temeli, kendine özgü olmakla birlikte. Günümüz gelinlik tasarımlarını bu bağlamda okumak doğru olacaktır.

Osmanlı dönemi adet ve kıyafetleri, günümüzde kına gecelerinde yaşatılmaktadır. Özellikle bindallılar, Anadolu'da kına gecesinde kullanılmaktadır. Gelinlik olarak kullanılan giysilerde ise Osmanlı kumaş ve desenlerinin izine rastlanmaktadır. Ayrıca günümüzde beyaz gelinlik üzerine kırmızı duvak âdeti de Osmanlı geleneği olarak devam ettirilmektedir (Resim 40).

Resim 40: Beyaz Gelinlik ve Kırmızı Duvak

Günümüzde Osmanlı tarzını, desenlerin ve kumaşların ötesine geçerek, kesim şekli ve aksesuarlarla devam ettirmeye çalışan bazı tasarımcılar bulunmaktadır. Bu tasarımlarda Osmanlı giysileri kaftanlar ve aksesuarlarında; düğmelerin, toka, kemer, taç ve gelin başlarının kullanıldığını görmek mümkündür. En fazla örnek alınan ise kaftan ve gelin başı modelleridir.

Resim 41'deki fotoğrafta görülen gelinlik, yaka ön ortadan bel hizasına kadar tek sıra brit düğmelidir. Düğmeler gelinliğin kumaşından kaplama yapılmıştır. Yaka dik yakadır ve gövdeyle kollarda yakadan etek kesimine kadar dantel işlemler görülür. Etek kabarık ve sadedir. Gelinliğin üst kısmındaki ince detay işlemler Osmanlı döneminin havasını yansıtmaktadır.

Resim 41: Osmanlı Gelinliklerinden Esinlenerek Hazırlanan Bir Gelinlik, 2012

Resim 42'deki fotoğrafta görülen gelinlikte; elbisenin üstüne bir kaftan giydirilmiştir ve hâkim yakadır. Göğüste ve kaftan kenarında Osmanlı motiflerini andıran işlemler vardır. Kollar omuzdan bileğe doğru açılarak gelmektedir. Etek kesimi, belin biraz üstü ile göğsün biraz altından başlamaktadır.

Resim 42: Kaftanlı Gelinlik Modeli, 2014

Şehr-i Medeniyet Gücü Keşfet Kültür Projesi oluşumu, Başbakanlık Tanıtma Fonu desteğiyle defileler düzenlemektedir. Bu defilelerde Osmanlı kıyafetlerinin günümüze uyarlandığı modeller sergilenmektedir. Modacı Gülnur Güneş'in baş tasarımcılığını yaptığı 2014 yılında gerçekleştirilen 2. İstanbul Medeniyetler Defilesi'nde Resim 43'teki fotoğrafta görülen gelinlik beğenilere sunulmuştur.

Resim 43: Osmanlı'dan Esinlenerek Tasarlanan Gelinlik, 2014

Resim 43'teki fotoğrafta; moda tasarımcısı Gülnur Güneş tarafından tasarlanan gelinlik kırmızı renklidir. Üzerinde lale ve anka kuşu motifleri bulunmaktadır. Etek, bel üzerinden kabarak aşağı inmektedir. Gelin başlığı, klasik Osmanlı gelinliklerinde olduğu gibi gösterişlidir ve başlıktan inen kırmızı tül den duvak, bir pelerin havası vermektedir. Ayrıca duvak iki katlıdır ve kenarları dantel işlemelidir. Gelinliği ünlü manken Çağla Şikel podyumda sunmuştur.

Aynı proje kapsamında 2015 yılında gerçekleştirilen Balıkesir Kültür Defilesi'nde Timuçin Denizmen'in Osmanlı gelin giysilerinden ilham alarak tasarladığı gelinlikler beğenilere sunulmuştur (Resim 44).

Resim 44: Osmanlı Gelinliklerinden Esinlenerek Tasarlanmış Gelinlik, 2015

Gülnur Güneş ve Timuçin Denizmen dışında Esin Ertan, Osmanlı gelinliklerini günümüze uyarlamaya çalışan tasarımcılar arasındadır. Esin Ertan'ın kendi düğününde giydiği gelinlik, onun üslubunu genel hatlarıyla yansıtmaktadır (Resim 45).

Resim 45: Esin Ertan'ın Gelinliği, 2014

Resim 45'teki fotoğrafta görülen Esin Ertan'ın gelinliği, 1001 Swarovski taş elle işlenmiştir. Gelinlik üç metrelik bir kuyruğa sahiptir. Gelinliği st kısmı dantellerle ve Swarovski taşlarla bezenmiştir ve taşlar damlalarla eteğe akmaktadır. Etek organze kumaşla süslenmiş ve ucu dantel su yoluyla gösterilmiştir. Belinde saten kemer bulunmaktadır. Osmanlı gelinliklerinde ilham alarak tasarladığı gelin tacı ise lale motiflerine sahiptir. Duvak kuyruğa kadar uzanmaktadır ve dantel su yoluyla tamamlanmıştır.

Osmanlı gelinliklerini günümüze uyarlamaya çalışan başka tasarımcılar da bulunmaktadır. Ancak bu tasarımcıların Osmanlı modeli derken kastettikleri daha çok tesettür giyimdir. 1980 sonrası oluşan muhafazakâr sınıfın, tesettür moda ve giyim hususundaki tercihleri, tasarımcıları tesettür giyime yönlendirmiştir. Tesettür giyim, Osmanlı motiflerini barındırıyor olsa bile bu tarz gelinlikler, Osmanlı gelinliklerinden esinlenerek değil daha çok dini hassasiyetler ışığında tasarlanmaktadır. Tesettür sözcüğü de bu anlamı vermektedir.

Tesettür, Arapçada *örtmek* anlamına gelen *se-te-ra* sözcüğünün tefau'ul kalıbıyla kullanılan halidir ve *örtünmek*, *gizlenmek* anlamına gelmektedir. Kadının, dinin emrettiği şekilde vücudunu gizlemesi ve bedenini örtmesi bağlamında terimsel olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı gelinlik çeşitleri ile tesettür aynı anlama gelmemektedir. Üçetek, bindallı ya da şalvarlı gelinlikler Osmanlı gelinlik çeşitlerindedir ve halkın giydiği bu gelinliklerde baş örtülüdür; vücut hatları gizlidir. Ancak tesettür giyim çerçevesinde tasarlanan gelinliklerin büyük kısmında üçetek, bindallı ya da şalvarlı gelinliklerin etkisi görülmezken batı tarzı beyaz gelinliklerin dini hassasiyetle uyarlandığı görülmektedir. Bu nedenle tesettürlü gelinlikleri Osmanlı gelinlik tarzları içinde değerlendirmek yanlıştır.

Tesettürlü gelinliğin en büyük aksesuarı türbandır. Baş süslemesinde üç boyutlu çiçek motifleri veya duvağın üzerinde boncuk, taş işlemleri bulunmaktadır (Resim 46). Gelinliğin vücut hatlarını belli etmeyecek şekilde tasarlanması dışında kendine ait bir özelliği ya da modeli yoktur. Bu tarz gelinliklerde, kumaşın özelliği ve işlemleri ön plana çıkmaktadır. Genellikle beyaz, krem, ekru ve bej renkleriyle tasarlanmaktadır. Göğüs üstünde dantellere ve yaldızlara yer verilmektedir. Belde kurdele veya kemer gelinliği tamamlamaktadır. En çok prenses kesim modeller tercih edilmektedir. Ayrıca pelerinli gelinlikler de farklı bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.

Resim 46: Tesettürlü Gelinlik Modeli, 2016

4.3 GELİNLİK KESİMLERİ VE AKSESUARLARI

Türkiye’de, 1980 sonrası ekonomide liberalizasyon çabaları, yeni sosyal sınıflar yaratmış ve yeni toplumsal tepkilere neden olmuştur. Bu yeni sosyal sınıfın başında muhafazakar sınıf gelmektedir. Günümüz gelinlik tasarımlarında bu yeni sosyoekonomik sınıfın talepleri de dikkate alınmakta ve Osmanlı’ya öykünerek yeni modeller üretilmektedir. Bu modelleri ayrı bir başlık altında ele almak suretiyle günümüz gelinlik modelleri ve aksesuarları hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

4.3.1 Günümüz Gelinlik Kesim Modelleri

Günümüzde yaygın olarak kullanılan gelinlik modelleri, etek ve bel bölgesine göre gruplandırılırsa, A Kesim, Balık, Robadan, Düz Kesim ve Prenses modelleridir. 1980 sonrası oluşmaya başlayan muhafazakâr sınıfın tercih ettiği tesettürlü gelinlikler, bu sıralamaya göre bir model sayılmamaktadır.

Resim 47: Günümüz Gelinlik Kesim Modelleri

- 1. A Kesim Gelinlik Modelleri:** Vücutun üst kesimini sarıp belden aşağı A harfine benzer biçimde inen gelinliklere A kesim denmektedir. Oldukça rahat olduğu için yaygın biçimde kullanılmaktadır. Tüm düğün tören alanlarına uygundur. Bu tarz gelinliklerde kısa duvak tercih edilmesi gelinliği daha şık göstermektedir. (Resim 48).

Resim 48: A Kesim Gelinlik Modeli

2. Prenses Kesim Gelinlik Modelleri: Gösterişli ve görkemli modellerdir. Balo modeli de denen bu kesimde belden itibaren gelinlik hacim kazanır; hatta bazen taşar. Bu kesimin en önemli özelliği bacakları ve kalça bölgesini gizler, belden aşağı hacim kazandığı için beli öne çıkarır. Beli öne çıkarmasına göre de iki sınıfa ayrılır: Tam Prenses kesim, tam olarak bel bölgesinden başlar. Hafif prenses kesimde ise, düşük bel denen yani belin biraz daha altından hacim verilen modellerdir (Resim 49).

Resim 49: Prenses Kesim Gelinlik Modeli

3. Balık Kesim Gelinlik Modelleri: Oldukça iddialı bir kesim modelidir. Denizkızı da denen bu kesim, vücudu dizlere kadar sarmaktadır. Dizlerin altından genişleyerek yere iner ve böylece vücut hatlarını ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca diğer kesim modellerine göre boyu daha uzun göstermektedir. Kuyruk gibi genişlemekte ve böylece vücut hatlarını ortaya çıkarmaktadır. Balık kesim gelinliklerde, sadece sadece dizlere kadar değil, kalçaya kadar saran modeller de mevcuttur. Bunlara yarım balık denmektedir. Bu tarz gelinliklerde kuyruklu modellerin tercih edilmesi, kişiyi hem şık hem de zarif göstermektedir. Sırt dekolteli olanları da günümüz trendleri arasındadır (Resim 50).

Resim 50: Balık Kesim Gelinlik Modeli

4. Düz Kesim Gelinlik Modelleri: Düz kesim gelinlikler, belden oturmalı değildir. Omuzdan ayağa kadar düz biçimde iner (Resim 51). Ayrıca günümüzde kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Bu tarz gelinliklere Helen tipi gelinlik modeli de denmektedir. Hafif kumaşlarla tasarlandığı için genellikle kır düğünlerinde, sahil ve havuz başı konseptlerinde tercih edilmektedir. Ayrıca robadan kesim gelinlikler de düz kesim modeline uymaktadır. Fakat göğüs altından kesim yapılarak, beli kavramadan süzülerek inen dökümlü gelinliklerdir. Bilinen diğer adı da Empire'dir

Resim 51: Düz Kesim Gelinlik Modeli

5. Midi Gelinlik Modelleri: Nostaljik bir hava yaratmak isteyen kadınların giydiği bir modeldir. Diğer kesim modellerine göre daha az tercih edilmektedir. Genellikle kloş eteklidir ve boyu dizin biraz altındadır. Çiçekli taç veya tülден yapılmış kep ve eldivenler ile nostaljik kombin yapılmaktadır (Resim 52).

Resim 52: Midi Gelinlik Modelleri

4..3.2 Günümüz Gelinlik Aksesuarları

Sosyal ve kültürel şartların değişmesi ile aksesuarlarda da değişiklik yaşanmıştır. Günümüzde gelinlik aksesuarları duvak, gelin tacı, gelin kepi, saç tarağı, omuz zincirleri, gelin takıları, kemer, kurdele/kuşak, gelin eldivenleri, gelin çiçeği ve gelin şemsiyesidir.

- **Duvak:** Gelinliklerin olmazsa olmazı duvaktır. Bu moda akımını ilk başlatan George Washington 'un yeğeni olan Lawrence Lewis'in eşi, Nelly Custis olarak bilinen Eleanor Parke Custis olmuştur. 22 Şubat 1799'da Lawrence Lewis ile evlenen Nelly Custis, gelinliğini süslü bir duvak ile tamamlamıştır. Duvağın sadece ince ve küçük bir tüle dönüştüğü gelin başı modelleri de bulunmaktadır. Dantellerden, çiçeklerden, incilerden, şık taşlardan ve boncuklardan süslemeler yapılmaktadır.

Gelinlik modellerine ve sa modellerine uygun duvaklar bulunmaktadır. Genelde topuz sa modellerinde duvak, Şık tokalar ile arkadan tutturulmaktadır. Toka tercih edilmez ise, yüksek topuz sa modelinde Şık bir ta ile tutturulmaktadır. Klasik duvak geleneğinin devam ettirildiği gelinliklerde ise duvaklar, iki katlı, kısa, kuyruklu, uzun ve kabarık tüllerden oluşan eŐitleri vardır. Uzun kuyruklu duvaklara Őapel ve katedral adı verilmektedir. Bu klasik duvak görüntüsünün dışına çıkmak isteyenler için renkli duvaklar da yeni trendler arasındadır. Kırmızı renkli duvak en çok tercih edilen renklereendir. Fakat günümüzde duvaklarda farklı tasarımlara rastlamak da mümkündür (Resim 53).

Resim 53: Tasarımcı Elie Saab'ın duvak tasarımları

- **Gelin Tacı:** Eski dönemlerde Kraliçe ve Prenses unvanı alan kadınların kullandığı değerli taşlardan oluşan taç; günümüzde gelinliklerin en önemli aksesuarlarından biridir. Gelin tacı, ekseriyetle gelinin takılarına ya da gelinliğin rengine uygun biçimde yapılmaktadır. Tüy, çiçek, boncuk, inciler ve tokalarla tamamlanmaktadır (Resim 54).

Resim 54: Gelin Tacı

- **Gelin Şapkası ve Kepi:** Bu tarz baş süslemesine Vualet veya gelin kepi denmektedir. Gelin şapkasının etrafı çeşitli tüleden oluşmaktadır. Bu tarz tüllere kuş kafesi duvak denmektedir. Şapkanın veya kepin puantiyeli tül, tüy, boncuklar ve çiçeklerle tamamlandığı görülür. Genellikle beyaz, açık pembe ya da krem rengi tercih edilir. Gelin kepinin tülü örtüldüğünde genelde göz hizasında bitmektedir. Yüzü tamamen örten türleri de bulunmaktadır (Resim 55).

Resim 55: Gelin Kepi

- **Gelin Tarağı:** Saçlarını arkada toplayan gelinlerin kullandığı aksesuarlardandır. Tarağın üzerinde çiçeklerden bir süsleme vardır. Gelinin takılarına göre çiçeklerden, inci yapraklardan veya değerli taşlardan yapılan taraklar da görölmektedir (Resim 56).

Resim 56: Gelin Tarağı

- **Takılar ve Omuz Zincirleri:** GÜNÜMÜZ gelinliklerinde pahalı mücevherler nadiren kullanılmaktadır. Omuz zincirleri, genellikle gümüş kaplama ya da inci süslemeyle çeşitli metallere yapılmaktadır. Takılarda da beyaz inciler ya da beyaz altın veya rodajlı ürünler dikkat çekmektedir. Gelinliğin tarzına ve takılarına göre kombin edilmektedir (Resim 57).

Resim 57: Omuz Zincirleri

- **Kurdele ve Kemer:** Günümüz gelinliklerinde kemerler genellikle kumaşlardan yapılmaktadır. Mali açıdan daha ucuza mal edildiği, hafif ve kullanışlı olduğu ve üzerine çok daha rahat işleme yapılabildiği için bu kemerler tercih edilmektedir. Kurdeleler ise kemerlerin yerlerini almış gibidir. Kurdele üzerine taş ve boncuk işlemleri yapılabildiği gibi üç boyutlu yapay çiçekler ile tüyler de süslemelerde kullanılmaktadır. Gelin tacında veya baş süslemelerinde kullanılan malzemelerden kemer üzerine de model yapılarak kombin yapılmaktadır (Resim 58).

Resim 58: Gelin kurdelesini ve kemeri

- **Gelin Eldivenleri:** Eskiye göre yine nostaljik görünüm kazanan eldivenler, günümüzde hem modern hem şık bir görünüme sahiptir. Bu eldivenler dantel işlemeli, boncuk işlemeli, firfir detaylı veya puantiyeli tüllerden yapılmaktadır. Ayrıca bilek kısmına kurdeleden fiyonk yapılan modelleri de vardır. Parmaksız gelin eldivenleri günümüz trendlerindedir (Resim 59).

Resim 59: Parmaksız Gelin Eldiveni

- **Gelin Çiçeği:** Gelin çiçeği, saflığın ve masumiyetin sembolüdür. Aynı zamanda uğur ve kısmet getirdiğine de inanılır. 2000 öncesinde gelin, çiçeğini evinde saklarken, günümüzde çiçek atma merasimi yapılmakta ve gelin çiçeğini yakalayan kişinin en kısa sürede evleneceğine inanılmaktadır. Batı kökenli bu âdet, kitle iletişim araçları sayesinde yayılmış ve Türkiye’de kısa sürede benimsenmiştir. Eski yıllarda gelin çiçeklerinde yapay çiçekler ve tek rengin tonları kullanılmıştır. Fakat son yıllarda taze çiçeklerden ve farklı tonlarda çiçeklerden canlı bir görüntü olması açısından tercih edilmiştir. Ayrıca çiçek demetini çeşitli malzemelerden uzun püsküller kullanarak kuyruk görüntüsü elde ederek süslendiği görülür. Gelin çiçekleri, kullanım alanlarına göre tercih edilmektedir. Yani düğün salonlarında daha gösterişli çiçekler tercih edilirken kır düğünlerinde ise kır çiçeklerinden ve kuru bitkilerden yapılan aranjmanlar seçilmektedir. (Resim 60)

Resim 60: Gelin Çiçeği

- **Gelin Şemsiyesi:** Romantik tarz gelinliklerin aksesuarlarından olan şemsiyeler genellikle beyaz, pembe ve açık renklerdedir. Nostaljik bir havası olan bu şemsiyeler dantellerden ve tüllerden yapıldığı bilinmektedir. Etrafının tüylerle veya simlerle bezendiği modelleri de bulunmaktadır Fakat günümüzde, dış çekim fotoğrafları için aksesuar olarak kullanılmaktadır. (Resim 61).

Resim 61: Gelin Şemsiyesi

4.4 ÇAĞDAŞ GELİNLİK TASARIMLARI

Günümüzde moda, oldukça kompleks tavırların ve post-modern dönüşümün dışavurumudur. Duygular, düşünceler ve tavırlar sanatla nasıl ifade ediliyorsa giyim kuşam aracılığıyla da ifade edilmektedir. Her insan, giydiği elbise ile bir tavır, duruşu veya duyguyu ortaya koymuş olmaktadır. Gelinliklerin düğün içinde bir anlamı varsa gelinlik tercihi de aynı şekilde anlamlıdır. Bu açıdan günümüz tasarımlarını incelemek, insanoğlunun duygu ve düşüncelerini incelemek anlamına gelmektedir.

1980 sonrası moda, neo-liberal politikaların etkisiyle şekillenmiştir. Her kıyafet özgürlük havasını beraberinde getirmiştir. Aynı şekilde “ben” anlayışı da 1980 sonrası egemen olmaya başlamıştır. Bu sebeple günümüzde “pişti olmak” tabiri yaygın biçimde kullanılmaktadır. Yani iki kişinin aynı ortamda birbirlerinden habersiz biçimde aynı kıyafeti giymesi gariptenmektedir. Bu sebeple “ben”lik duygusu, yeni ve farklı olan ile kendi duygularını yansıtan elbiseye ve gelinliğe yönelmektedir.

4.4.1 Türkiye'de Çağdaş Gelinlik Tasarımları

Çağdaş gelinlik tasarımları, klasik modellerden tamamen kopmamış, klasik modellere yeni bir tarz katarak ve ondan farklılaşmıştır. Gelinlik tasarımları bu gözle incelenirse, Türkiye'de günümüz gelinliklerinin sadeleştiği söylenebilir. Ancak düğün içinde gelini öne çıkarmak veya gelinliği göstermek için bir görkem unsuru mutlaka bulunmaktadır. Sözgelimi günümüzde bazı modellerde gelin duvağının kullanılmadığı görülmektedir. Gelin duvağının olmadığı tasarımların en dikkat çekici olanlarında modacı, Tuvana Büyükçınar Demir'in imzası bulunmaktadır. Ayrıca kıyafetlerini incelediğimiz başka bir moda tasarımcısı olan Özgür Masur'un tasarladığı duvaksız gelinlik sade bir kumaşla dikilmiş ve bu gelinliğin üstüne boydan boya dantel giydirilmiştir.

Günümüzde, Swarovski taşlarla süsleme yapılan gelinlikler tercih edilmektedir. Uzun kuyruklu veya dantellerle ve tüllerle bezenmiş gelinliklere taşlar, el işçiliğiyle yerleştirilmektedir. Dantel detaylı gelinliklerde lale, gül, çiçekler ve su damlası motifleri yoğun olarak kullanılmaktadır. Fransız danteli, tüyler, inci veya boncuklar ve aplikler de kumaşlara eklenmektedir. Ayrıca V yakalı modeller ve sırtı açık, askılı gelinlikler rağbet görmektedir.

Gelinliklerde tül, şifon, organze, saten, mikado ipeği, krep, brode ve tafta kumaşlar kullanılmaktadır. Saten ve organze kumaşlar çoğunlukla tercih edilmektedir. Gelinlik dikiminde en çok tercih edilen satenler, saten düşestir. Organze, tülünden biraz daha kalındır ve yaz gelinlikleri için idealdir. Daha çok katlı etekler için kullanılmaktadır ve farklı çeşitleri bulunmaktadır. Her çeşit organze, gelinlik dikiminde rahatça kullanılabilir. Şifon ve mikado gibi kumaşlara Türkiye'de fazla talep yoktur. Günümüzde daha çok kabarık modeller tercih edildiği için bu kumaşlar rağbet görmemektedir.

Çağdaş tasarımcılar içerisinde dikkatimizi çeken isimlerden Tuvana Büyükçınar Demir, *Yeni Bir Ben* isimli moda yarışma programında jüri olduktan sonra Türkiye'de iyice tanınmıştır. Büyükçınar, özgün gelinlik tasarımları ile dikkat çekmektedir. Bunların yanında birçok ünlünün gelinlik tasarımlarına da imza atmıştır. Tuvana Büyükçınar'ın en dikkat çekici tasarımları duvaksız gelinliklerdir. O, duvaksız tasarladığı gelinlikleri, uzun kuyruk ya da sırtı açık modellerle öne çıkarmıştır.

Sinem Kobal ve Kenan İmirzalıoğlu çiftinin düğününde, Büyükçınar'ın tasarlamış olduğu Kobal'ın gelinliği, duvaksız gelinlik çeşidinin özelliklerini sergilemektedir (Resim 62). Bu gelinlik, genel olarak sadedir. Duvak yerine uzun bir kuyruğu vardır. Göğüs, sırt ve koltuk altı dekoltesi belirgin ve göğüs ile bel bölgesi dantellerle işlenmiştir. Aynı danteller, etek uçlarından yukarıya doğru işlenmiştir. Kol altından inen yırtmaç ise sade olan elbiseyi öne çıkarmıştır.

Resim 62: Sinem Kobal'ın Gelinliği, 2016

Hande Soral ile İsmail Demirci çiftinin düğününde Soral'ın giydiği gelinlik de Büyükçınar imzalıydı (Resim 63). Bu gelinliğin özelliklerini Büyükçınar şu şekilde anlatmıştır: “Gelinlikte ipek, jorjet, şifon ve koton kordone dantel kullandık. Koton kordone danteller motiflere ayrılarak kristal taş ve inci işlemeyle 3 boyutlu işlenerek zemindeki koton dantel üzerine el işiyle aplike edildi. Gelinliğin dikim ve el işi süreci bir buçuk ay sürdü.” (Barlas, Sözcü, 2017) Gelinliğin sırt dekoltesi ve gelin saçından beline inen kumaş, gelinliğin gösterişini sadelik ile dengelemektedir. Gelinin omuzlarından kollarına inen dantel işlemler ve belinden ayaklarına kadar inen dantel ve boncuk işlemler gelinliği öne çıkarmaktadır.

Gelinliğin uzun kuyruğu, gelin saçının sadeliği ile uyumludur. Kıyafetin modeline ve tarzına uygun bir biçimde, kır çiçeklerinden yapılan gelin çiçeği ile gelinlik tamamlanmıştır (Resim 63).

Resim 63: Hande Soral'ın gelinliği, 2017

Çağdaş tasarımcılar arasından dikkat çekici bir diğer isim Özgür Masur'dur. Marmara Üniversitesi Tekstil bölümünden mezun olan Masur, çeşitli moda yarışmalarında derece ve ödül almıştır.

Oyuncu Kıvanç Tatlıtuğ ile Başak Dizer çiftinin düğününde Dizer'in giydiği gelinlik oldukça sadedir (Resim 64). Duvaksız olan bu gelinlik sade bir kumaşla dikilmiş ve bu gelinliğe dantel giydirilmiştir. Kalçadan etek ucuna kadar püsküller görülmektedir. Bununla birlikte gelinliğe uzun kuyruk gibi ilaveler yapılmamıştır ve Dizer'in üzerinde, alışkın olduğumuz gelinlik aksesuarlarından hemen hiçbiri bulunmamaktadır. Özel gün kıyafetlerini andıran oldukça sade ve yalnızca boydan boya dantel işlemlerle öne çıkan gelinliğe ek olarak gelin çiçeği olarak küçük bir buket tercih edilmiştir.

Resim 64: Kıvanç Tatlıtuğ ve Başak Dizer Çifti Düğün Töreni, 2016

Oyuncu Hazal Kaya'nın, Ali Atay ile evliliğinde giydiği gelinlik de Özgür Masur'un tasarımıdır. Oldukça sade olan gelinlik, kolları göğüs hizasına kadar tüllerle örtülü bir straplez elbisedir. Bel hizasından itibaren giderek açılan gelinliğe asıl havasını veren gelin saçıdır. Gelinin başındaki şapka, Fransız havasını yansıtmakta ve saçtan uzanan tüller, uzun bir kuyruk oluşturmaktadır. Bu şapka, gelinin yüzüne inen tüller ile adeta duvak görüntüsü vermektedir.

Gelinin boynundaki sade gerdanlık, straplez elbisenin dokusuna göre seçilmiştir ve gelin için büyük bir gelin çiçeği tercih edilmiştir (Resim 65).

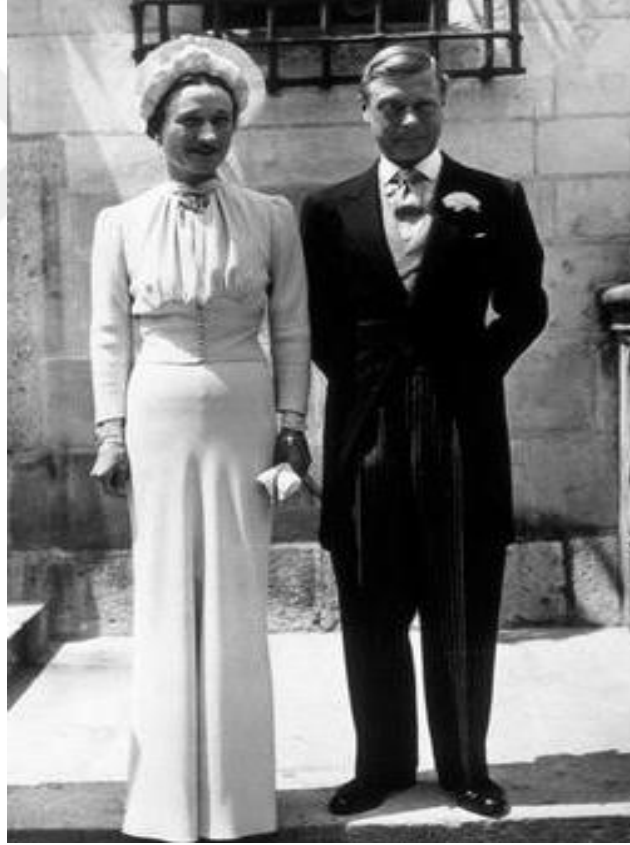
Resim 65: Hazal Kaya Düğün Merasiminde, 2019

Hazal Kaya'nın giydiği gelinlik ile Başak Dizer'in gelinliği, genel olarak Özgür Masur'un gelinlik tasarımlarının ana hatlarını yansıtmaktadır. Ne var ki Masur'un bu tarz sade gelinlikleri ve sadeliğin içinde bazen gelin şapkasını bazen de dantel işlemleri kullanarak oluşturduğu gösteriş, gelin ile gelinliğin uyumuna dikkat etmediği noktada eleştirilmiştir. Nitekim Hazal Kaya'nın giydiği gelinlik, kollardaki tül detayların göz yorduğu ve elbisenin onu yaşından çok daha büyük gösterdiği gibi eleştiriler almış; moda yazarları, bu gelinliğin, Kaya'nın proporsiyonuna uygun olmadığı gibi hususları dile getirmişlerdir (Barlas, Sözcü, 2019).

4.4.2 Dünya'da Gelinlik Tasarımları

- **Wallis Sipmson**

1937'de VIII. Kral Edward ile evlenen Windsor dūşesi Wallis Simpson, göğüs kısmında bűzgűler olan brit dűgmeli bir ceket giyerek zarif ve sűtun gibi görünmektedir. Aksesuar olarak bileklik, eldiven, çiçeklerden ve tűlden oluřan bir bař sűslemesi vardır. Amerikalı tasarımcı Mainbocher, minimalist olan bu gelin elbisesine gizli bir detay eklemiřtir; yakanın arka kısmında iyileřen bir yarayı sembolize eden zikzak řeklinde bir dikiř bulunmaktadır (Resim 66). Bu dikiřin anlamı Wallis Simpson ile tasarımcı arasında bir sır olarak kalmıřtır.

Resim 66: Wallis Simpson ile VIII. Kral Edward, 1937

- **Kraliçe II. Elizabeth**

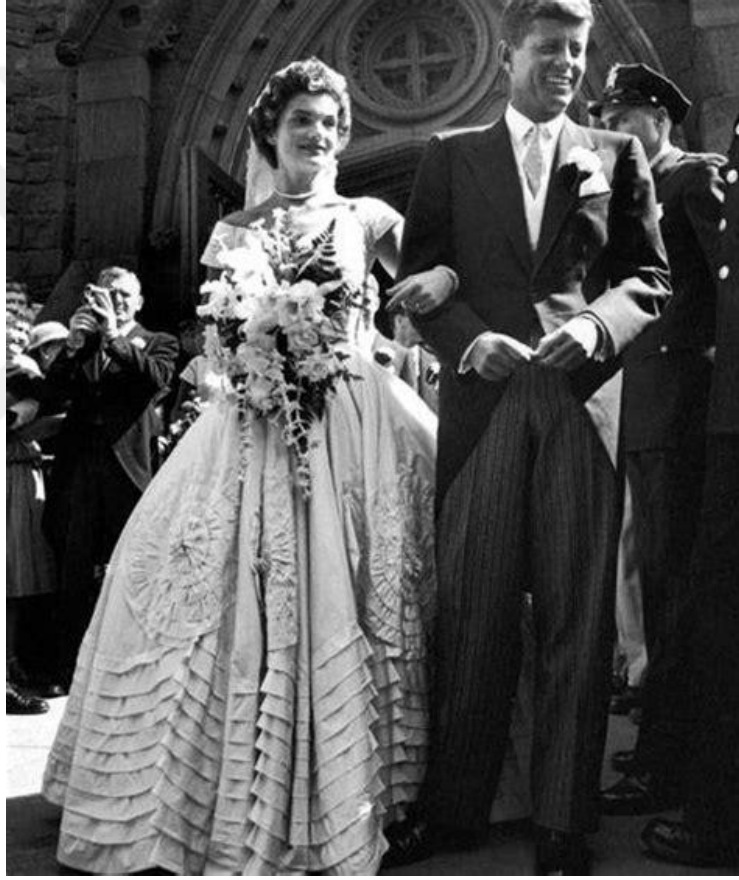
Elizabeth, Prens Philip ile 1947’ de, 21 yaşındayken evlenmiştir. Tasarımcı Norman Hartnel, gelinliği fildişi satenden ve 10.000 adet beyaz inci, gümüş sırmalar, oya işlemler ile süslemiştir (Resim 67). Baş süslemesinde ise annesinden devraldığı kraliyet tacı ile duvağı tutturulmuştur.

Resim 67: Kraliçe II. Elizabeth ile Prens Philip, 1947

- **Jacqueline Bouvier**

1953 yılında Jacqueline ile John F Kennedy, Rhode Island'da evlenmiştir. New York'lu tasarımcı Ann Lowe tarafından tasarlanan gelinlik, İpek tafta kumaştan hazırlanmıştır (Resim 68). Omuzları biraz açıkta bırakan düşük bir yakası vardır. Gelinliğin, göğüs altından beline kadar olan kısımda ve eteklerinde kat kat drapeler bulunmaktadır. Ayrıca etek kısmının ortası balmumu çiçeklerle süslenmiştir. Jacqueline'nin fildişi rengindeki gelinliği, tam duvak ile beyaz eldivenlerle tamamlamıştır.

Resim 68: Jacqueline Bouvier ile John F Kennedy, 1953

- **Grece Kelly**

Hollywood aktrisi Kelly, Monako Prensi III. Rainier ile 1956 yılında kilisede evlenmiştir. Dönemin film yapım şirketinde kostüm tasarımcısı olan Helen Rose tarafından tasarlanan gelinlik, tarihin en önemli gelinliklerinden biri olmuştur. Elbisenin göğüs ve kol kısımları gül ve noktalarla oluşan dantel işlemelidir ve gelinliğin her bir detayında küçük inciler vardır. Ayrıca, prenses kesim olan bu gelinlik ipek tafta kumaştan, pastel pembe tonlarında, hakim yakalı ve uzun kolludur (Resim 69). 400 metre kumaş kullanılan bu gelinlik için, 30 terzi 6 hafta aralıksız çalışmıştır. Prenses Kelly, boncuklardan ve çiçeklerden işlenen bir duvak takarak gelinliğini tamamlamıştır. Gelinlik, Philadelphia Modern Sanat Müzesi'nde sergilenmektedir.

Resim 69: Grece Kelly ile Monako Prensi III. Rainier, 1956

- **Sarah Jessica Parker**

Jessica Parker'ın büyük yankı yaratan “Sex And The City” dizisinde giydiği gelinlik, moda tarihine damgasını vuran gelinliklerden olmuştur. Vivienne Westwood'un tasarladığı bu gelinlik, bilinen gelinliklerin aksine sıradışı bir gelinliktir. Tafta kumaştan yapılmış, gösterişli ve kabarık eteği ile yenilikçi bir tarz oluşturmuştur. Fildişi ve krem tonları kullanılmıştır (Resim 70). Ayrıca, belde oturan straplez bir modeldir. Bu gelinliğin en dikkat çeken yeri ise baş süslemesidir. Başının yan tarafına mavi-yeşil tonlarında bir tavus kuşu tüyü tutturulmuştur. Kuş tüyünü taşıyan uzun bir duvak vardır. Gelinlik, inci küpeler ve çiçek buketi ile tamamlanmıştır.

Resim 70: Sarah Jessica Parker'ın “Sex And The City” dizisinde giydiği gelinlik,2008

5. GÜNÜMÜZDE GELİN ADETLERİ

Günümüzde düğün adetleri, Osmanlı'daki adetlerden pek farklı değildir. Kız isteme merasiminde, erkek tarafı kız evine gider. Yanında hediyeler götürür ve kız evinde kahve ikram edilir. Kahveler içilirken ya da içildikten sonra “Allah'ın emri, Peygamberin kavliyle” kız istenir. Ardından nişan tarihi belirlenir.

Nişan, erkek tarafı ile kız tarafının anlaşmasının ve evlilik kararlarının duyurulmasıdır. Taraflar, eğer birbirlerini iyi tanımıyorlarsa tanımaya başlarlar ve evliliklerine mani bir durumun olup olmadığı nişan süresince bilinmek istenir. Nişan töreninde her iki tarafında aileleri ve bazen de yakın çevreleri bulunur. Genellikle kız evinde yapılan nişan töreninde kız ve erkeğe yüzük takılır, ikram yapılır.

Düğünden bir gün önce kına gecesi yapılır. Kına gecesi, kız evinde yapıldığı gibi bir salonda ya da meydana da yapılabilir. Gelinin eline kına yakılır ve türküler söylenir. Aynı gece damadın eline kına yakma âdeti de Anadolu'da devam etmektedir. Kına gecesinin sabahı, gelin baba evinden alınır, eşyaları ve çeyizi güvey evine götürülür.

Düğünler, düğün salonlarında, meydanlarda, kırlarda, düğün saraylarında, otellerde ya da teknelerde yapılmaktadır. Düğün için yaygın olarak düğün salonları kullanılmaktadır. Bunun yanında belediyelerin nikâh salonlarında düğün yapanlar da bulunmaktadır. Anadolu'da köy meydanlarında düğün yapılmaktadır. Sahil kentlerinde kır düğünleri ya da tekne düğünleri görülmektedir. İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı ve otel olarak kullanılan Çırağan Palace'da düğün yapma imkânı bulunmaktadır.

Türkiye'de bazı düğünlerde mevlit okuma âdetine rastlanmaktadır. Bilhassa muhafazakâr sınıfın içinde bir kesim, düğünlerde mevlit okutmakta, ilahiler söylemekte ve Kur'an dinlemektedir. Bu kesimin dışında düğünlerde yöresel çalgılar çalınmakta, çalgı imkânı yoksa yöresel müzikler ve şarkılar eşliğinde düğün töreni yapılmaktadır.

Düğün törenlerinden önce nikâh kıyma âdeti yaygındır. Düğün esnasında nikâh kıymayı tercih edenler gibi, önceden nikâh işlemlerini yapıp düğünde yalnız eğlenme ve bu nikâhı duyurmayı tercih edenler de bulunmaktadır.

Düğün merasiminden sonra gelinin arkasını dönüp çiçeğini atması ve bu çiçeği yakalayan kişinin sonraki gelin olacağı inancı, son dönemlerde yayılmıştır. Osmanlı'da ve cumhuriyetin ilk yıllarında görülmeyen bu adet, televizyon ve sinema aracılığıyla Türkiye'de yaygınlık kazanmıştır.

Anadolu'da, düğün gecesinden sonra “yüz açımı” adı verilen bir adet hala bulunmaktadır. Kadınlar, kayınvalidenin evinde toplanmakta ve gelini görüp tanımaya çalışmaktadır. Yüz açımına gelen kadınlar, geline, ev işlerinde kullanacağı hediyeler getirirler ve kayınvalide de misafirlere çeşitli hediyeler verir.

Gelin ile damat, düğünden birkaç gün sonra, gelinin anne-babasının ve ailenin büyüklerinden sayılan akrabalarının elini öpmeye gitmektedir. Bu gelenek, “el öpme” âdeti olarak bilinmektedir. El öpme sırasında da aile büyükleri, gelin ile damada çeşitli hediyeler ve harçlık verirler.

SONUÇ

İnsan, güneşten, hayvanlardan, soğuktan ve diğer çevresel faktörlerden korunmak için elbise giymektedir. Kıyafetler, bütün insanları eşsiz kılmaktadır. Toplumlara göre kadınların ve erkeklerin kıyafetleri farklılık göstermektedir. Ayrıca, toplumdan topluma kıyafetlerin farklılaştığı da bir gerçektir. Coğrafi, dini, ekonomik ve sosyal sebepler, kıyafet tercihini etkilemektedir.

Osmanlı devleti, 18. yüzyıldan itibaren batının üstünlüğünü kabul eder bir pozisyonudadır. Bu pozisyon, padişahların batıyı örnek alarak ıslahatlar yapmasına zemin hazırlamıştır. II. Mahmut, batılılaşmayı kurumsallaştırmış; batıyı örnek alarak kurumlar tesis etmiştir. II. Mahmut'un ölümünden sonra tahta geçen Abdülmecit, Gülhane Hattı Hümayun'unu yani Tanzimat Fermanı'nı ilan etmiştir. Tanzimat Fermanı'nın ilanı, batılılaşmanın devlet politikası haline geldiğinin resmi belgesidir. Osmanlı'nın yüzünü batıya çevirdiğinin resmi kanıtıdır.

Tanzimat Dönemi, hayatın her alanına nüfuz eden bir batılılaşma sürecidir. Bu süreçte ekonomik, sosyal ve siyasi ilişkiler değişmeye başlamıştır. II. Abdülhamit'in tahta çıkmasıyla kabul edilen Kanun-i Esasi ile birlikte ülkede bir özgürlük ve eşitlik havası esmiştir. Bu sırada kılık kıyafetler de değişmeye başlamıştır.

Osmanlı giyim kuşamının temelleri iki bin yıldan eskiye dayanmaktadır. Orta Asya giyim kültürüne uzanmaktadır. Yaklaşık altı yüzyıl, Osmanlı kıyafetleri, kesim özellikleri açısından benzer şekilde devam etmiş, Osmanlı İmparatorluğunda, 19. yüzyıldan itibaren kıyafetler köklü değişikliğe uğramıştır. İki parçalı, ceket ve şalvar gelinlik elbiseleri olarak kullanılmıştır.

Osmanlı'nın üçetek, bindallı ve şalvarlı gelinlikleri, batı kıyafetlerinin etkisiyle değişmeye başlamıştır. Gelinliklerin renkleri giderek açılmış, aksesuarları değişmiştir. Bu değişim saray ve çevresinden halka hiyerarşik bir biçimde ilerlemiştir. II. Abdülhamit'in kızı Naime Sultan, ilk defa beyaz gelinlik giymiş ve beyaz gelinlik modasının öncüsü olmuştur.

Batı'dan etkilenen aydınların şekillendirdiği İttihat ve Terakki, batı etkisinin sürdürülmesinde etkin rol oynamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile batı modası giderek yerleşmeye başlamış ve İttihat ve Terakki'nin politikaları, batıya öykünmeyi hızlandırmıştır. İttihat ve Terakki üyelerinden oluşan Cumhuriyetin kurucu kadroları, politikalarıyla batı etkisini sürdürmüşlerdir. Ancak Mustafa Kemal Paşa, o gün çokça telaffuz edilen “alaturka” ve “alafranga” arasında bir sentez oluşturmaya çalışmıştır. Türklük vurgusu yaparken, Türk kültürünün çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmak istemiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan balolara şık elbiselerle giden Atatürk ve çevresi, halka şıklık ve giyim-kuşamı öğretmek arzusundadır. 1925'te çıkarılan Şapka Kanunu ve 1934'te kılık kıyafete dair yapılan düzenlemeler ve genel olarak Atatürk devrimleri, giyim kuşamı, özellikle kadın giyimini değiştirmiştir. Bu siyasi hava, kitle ve iletişim araçlarının yaygınlaşması ve ekonomik faaliyetlerin değişmesiyle ülkede kadın giyimi oldukça modern bir görüntü vermiştir.

TRT'nin kurulmasıyla radyo ve televizyon faaliyetleri yayılmış, ülkenin her tarafında gazete ve dergi okunmaya başlamıştır. Bu da insanların yeni tarzlardan haberdar olmalarını ve modayı takip edebilmelerini sağlamıştır. 1980 sonrası neo-liberal politikalar, giyim kuşamda bir özgürlük havası estirmiş ve ortaya özgünlük problemi çıkmıştır. Bu sebeple, özgün giyinme fikri topluma mal olurken insanların sosyopsikolojik durumları da kıyafetleri ve gelinlik tercihleri ile okunabilmektedir.

Günümüzde devlet adamlarının halkın giyiminde çok fazla etkisi kalmamıştır. Liberalizasyonun bir sonucu olarak artık insanlar devlet ricalini taklit etmekten çok kendini bulmaya çalışmaktadırlar. Bu durum gelinliklere de yansımıştır. Günümüz gelin giysileri, bir taraftan klasik motifler ve ifadeler taşırken öbür taraftan bir tavır, bir davranışı ve duyguyu yansıtmayı da amaçlamaktadır. Bu bağlamda gelinlik aksesuarlarının yer yer değiştiğini, hatta gelinliğin en önemli unsuru olan duvağın dahi çağdaş tasarımlarda gelinlik aksesuarlarından çıkarıldığını söylemek yerindedir. Batılılaşma, Osmanlı'dan günümüze kadar bir duygu ve düşünce biçimi olarak hayatın merkezindedir ve kendini gelin giysilerinde canlı bir tavır olarak göstermektedir.

Tüm kùltùrlerde evlilik bağı kutsal sayılmıştır. Sosyal bir yapı içinde hayatını sùrdùren kişiler evlenirlerken hayatları sùresince giyindikleri en gùzel giysiyi yani gelinlik kıyafetini giyip bunu bir tùrenle etraflarındaki kişilere sergilemişlerdir. Gelinlik her toplumun kùltùrel birikimini, bakış açısını betimlemektedir. Giysi kùltùrù, zaman ilerledikçe, bireylerin gùrùřleri doğrultusunda değişmiş, deneyimler arttıa klasik formdan uzaklaşmış, dònemin çağdaşlığı çerçevesinde gelişim gùstermiřtir. Ancak Tùrk toplumunda nostalji terimi kapsamında geçmişi òrnek alma sık sık yaşanmaktadır. Bu sùrete, takip edilen eğlence sektùrù, deneyimler, etkileşimler rol oynamaktadır.

Çalışmada geçmişten gùnùmùze dek kùltùrel anlamda farklı olan toplumların gelinlik ve gelinliklerde tercih edilen aksesuarlarının (duvak, kemer, ta, eldiven, kurdele vb.) arasında var olduğu bilinen bir ilişkinin tùm yùnleri incelenmiştir. Bu sùrete Osmanlı kùltùrù ve gùnùmùz gelin ve gelin kıyafet tercihleri ùzerine yoğunlaşılmıştır. Òzetle Tùrk toplumunda gelenekselden modernleşmeye dek dùđùn, adetler, dùđùn kıyafetleri ve gelin kıyafet yapısı, rengi ve aksesuarlarında birçok değişim yaşanmış; gùnùmùzde ise geçmişle harmanlaşmış òrnekler kadar tamamıyla Tùrk kùltùründen ayrı gelinlik tercihleri de sùz konusudur. Ancak yaygın olan sonuç ise; Tùrk toplumunda, kırdan kente doğru gelindiğinde gelenekselden uzaklaşıldığı, geleneksel gelinliğin yerini bugùnùn modern beyaz gelinliğine bıraktığı ortadadır.

KAYNAKÇA

- Ağaç, S., Çivitci, Ş., & Boğday Saygılı, B. (2007). Cumhuriyet'ten Günümüze Kadın Giyim Kültüründeki Değişimler Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu.
- Akbulut, E. (2006). Türk Toplumunun Batılılaşması Ekseninde Tüketim Kültürünün Gelişimi ve Reklamlar. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akdemir, N. (2016). Modada Yeniliklerin öncüsü: PAUL POIRET. *Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi* , 10-19.
- Alus, S. (1997). *Masal Olanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Artıkoğlu, P. (2007). Batılılaşma'nın Osmanlı Aile Yaşamındaki İzleri. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (s. 47-58). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Ayyıldız, N. (2010). *II. Abdülhamid Dönemi Saray Merasimleri*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Barbarosoğlu, F. (2017). *Moda ve Zihniyet*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Barlas, H. (2017, Ekim 17). *Sözcü*. <https://www.sozcu.com.tr/hayatim/son-moda/iste-hande-soralin-gelinlik-detaylari/> adresinden alınmıştır
- Barlas, H. (2019, Şubat 7). *Sözcü*. <https://www.sozcu.com.tr/hayatim/son-moda/hazal-kayanin-gelinligi-begenilmedi/> adresinden alınmıştır
- Başhan Erol, E. (2013). Osmanlı Döneminde Nikah Törenleri ve Gelinlikleri. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bulmuş, E., & Bedük, H. (2013). Denizli İli Çardak İlçesi Söğüt Köyü Gelin Entarileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 21-31.
- Cingöz, M. (1994). Düğün Adetleri. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Çetin, C. (2008). Türk Düğün Gelenekleri ve Kutsal Evlilik Ritüeli. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* , 111-126.
- Demir, K. (2014). Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 57-88.
- Ergül, N. (2009). Osmanlı Modernleşmesi ve II. Meşrutiyet Dönemi Batılılaşma Tartışmaları. Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğlu, E., & Özkanat, Z. (2014). Unutmaya Yüz Tutmuş Bir Gelenek "Duvak Töreni". *Türük Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* , 272-278.

- Geçer Eren, N. (2011). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Toplumunda Moda Anlayışı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Girland Kültür ve Sanat Galerisi*. (2018).
http://www.girlandsanat.com/etnografik_eserler.htm adresinden alınmıştır
- Gürtuna, S. (1999). *Osmanlı Kadın Giysisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Harmankaya, H. (2015). Osmanlı Dönemi Oryantalist Resimlerde Görülen Kadın Figürleri ve Giyim Özellikleri. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)* , 764-781.
- Hasarlı, G., Ocakoğlu, N., & Kıcıroğlu, B. (2010). XVIII. ve XIX. Yüzyıl Osmanlı Sarayı Kadın Giysileri ve Bir Modernizasyon Çalışması. *MYO-ÖS 2010- Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu*, (s. 1-10). Düzce.
- İlsan, D. (2010). *Bursa Çevresi Gelin Giysileri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- İnönü, İ. (2017). *Defterler (1919-1973)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İpek, S. (2009). Topkapı Sarayı Müzesi Örneklerine Göre Yazılı ve Görsel Kaynaklar Işığında 18-19. Yüzyıl Saray Kadın Modası. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İrepoğlu, G. (1999). *Osmanlı'da Mücevher Geleneği*.
<http://www.antikalar.com/osmanlida-mucevher-gelenegi> adresinden alınmıştır
- Karagöz, M. (1995). Osmanlı Devletinde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri (1700-1839). *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)* , 173-194.
- Kızılkaya Savcı, G. (2008). Batılılaşma Hareketleri'nin Osmanlı Kadın Giysilerindeki Etkileri. İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Koca, E. (2012). Osmanlıda Yapılan Kılık Kıyafete İlişkin Reformların Erkek Giysilerinin Biçimsel Özelliklerine Etkileri., (s. 1-11). Girit.
- Könezoğlu, B. (2006). Aile ve Ailenin Korunması. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köse, N. (2003). Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği. *Milli Folklor* , 92-109.
- Kurt, M., Kuzucu, K., Çakır, B., & Demir, K. (2016). 19. Yüzyılda Osmanlı Sanayileşmesi Sürecinde Kurulan Devlet Fabrikaları: Bir Envanter Çalışması. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)* , 245-277.
- Lady Montagu. (2009). *Şark Mektupları*. İstanbul: Antik Yayınları.

MEB. (2012). *El Sanatları Teknolojisi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Öngen, A. (2015). Cumhuriyet Dönemi Modernleşme Politikasının Erkek Giyim Tarzına Etkisi. *Akdeniz Sanat Dergisi* , 1-11.

Örnek, D. (2017). Ankara Etnografya Müzesi'nde Bulunan 18.-19. YY. Ait Nalınlar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 76-89.

Özbey, H. (2014). 20. Yüzyılda Türkiye'de Gelinliğin Değişimi ve Etkileyen Nedenler. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

<https://arkeokur.tumblr.com/post/14721946757/inand%C4%B1k-vazosu-ve-kutsal-evlilik>

<http://allencrowne.blogspot.com/2018/12/nelly-custis.html?m=1>

Resim 1: <https://twitter.com/aktuelarkeoloji/status/495251232072933376?lang=pt>

Resim 2: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hhammam,_bain_turk_-_Castellan_Antoine-laurent_-_1812.jpg

Resim 3:

<https://i.pinimg.com/originals/1e/22/5c/1e225c293c4e87cc6ad98425894e5e4e.jpg>

Resim 4: <https://www.peramuzesi.org.tr/Eser/Dugun-Ertesi-Paca-Gunu/148/1>

Resim 5: Keskin, Neslihan (2016). Osmanlı Şiirinin Önemli Bir Görsel Kaynağı Ralamb'ın Türk Kıyafetleri Albümü .Türkiyat Mecmuası, c. 26/2, 2016, 247-265

Resim 6: <https://www.tech-worm.com/osman-hamdi-bey-tablolarieserleri/>

Resim 7: <http://hymimgo.pw/Turkish-entari-Sadberk-Hanim-Museum-Turkish-national-clothing.html>

Resim 8: <https://www.yenisafak.com/kultur-sanat/osmanli-hanedaninin-kiyafetleri-sergilendi-629865?p=1>

Resim 9: Sürür, A., Çorum, B., Uluumay, E., & Akman, E. E. (2011). Bursalı mısın Kadifeli Gelin (Dünden Bugüne Bursa'da Gelinlik). Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi.

Resim 10-15-17: Başhan, Erol, 2013, ss.99-103

Resim 11-18-19:Özbey, 2014, s.27-103

Resim 12: *The British Museum*. (2018).

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/col-lection_image_gallery.aspx?assetId=491598001&objectId=1461217&partId=1

Resim 13: İstanbul Sabiha Tansuğ Kültür Sanat Evi (2014)

Resim 14: Girland Kültür ve Sanat Galerisi, 2018

- Resim 16: <https://tr.pinterest.com/pin/366269382168908063/> (zümrüt küpe)
- Resim 20-21: <https://docplayer.biz.tr/31185-Gulden-a-pinarci-gpinarci-atilim-edu-tr-kadin-dergileri.html>
- Resim 22: İpek, 2009, s.226
- Resim 23: Ankara Etnografya Müzesi Kütüphanesi,9005.y.15, Sevgi Gürtuna,Osmanlı Kadın Giysisi, Ankara 1999, Resim 153
- Resim 24: Harmankaya, 2015, s.765
- Resim 25: https://www.yeniakit.com.tr/kimdir/Naime_Sultan
- Resim 26: <http://gizlenentarihimiz.blogspot.com/2012/04/tarihi-degistiren-kadnlardan-alntlar-2.html> (Kraliçe Victoria)
- Resim 27: <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=1002> (Enver paşa ve Naciye sultan 10 mayıs1914)
- Resim 28:
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=sY7m19PfcL6F1NUw-cr80JDCJSAcipNRq17JGJj01E01f3Q-kSMigQWppb_kN2sy (Adile Sultan gelinliği)
- Resim 29: <https://mustafakemalim.com/ataturk-manevi-kizi-nebilenin-dugununde/ataturkun-manevi-kizi-nebile/> (Nebile hanım gelinliği)
- Resim 30: <http://yesiltepesiiri.blogcu.com/ataturk-un-evlatligi-rukiye-hanim/2446875> (Rukiye hanım düğün)
- Resim 31: <https://mustafakemalim.com/ataturkun-nisan-sunnet-ve-dugunlerde-cekilen-19-fotografi/izzettin-calislar-4/> (General izzettin çalışlar kızının düğünü).
- Resim 32: http://www.wikiwand.com/tr/Halit_Hami_Mengi (Halit Hami Mengi'nin kızının düğünü)
- Resim 33: <http://mail.turknostalji.com/fotogaleri/kadir-has-ile-rezan-germirinin-evlilik-resmi-17-52.html>
- Resim 34: <https://www.takvim.com.tr/galeri/saklambac/iste-unlulerin-dugun-fotografлари/9> (Erdal inönü ve Sevinç hanım düğün fotoğrafı)
- Resim 35: http://e-wiki.org/tr/images/Betul_mardin_haldun_dormen (Haldun Dormen ve Betül Mardin düğün fotoğrafı)
- Resim 36: <https://www.magazinkolik.com/hulya-kocyiigit-buraya-kadarmis-selim-55026h.htm> (hülya Koçyiğit Selim Soydan düğün fotoğrafı)
- Resim 37: https://deskgram.net/p/1765115320080986462_1641033776 (prens Diana gelinliği)

Resim 38: <http://www.turknostalji.com/fotogaleri/unlulerin-evlilik-resimleri-17-128.html>

Resim 39: <https://tr.pinterest.com/pin/436075176391544946/>

Resim 40: <https://tr.aliexpress.com/item/2016-free-shipping-Two-Layers-White-red-Bridal-Veil-with-Comb-Ribbon-Edge-sequined-Wedding-Dress/32788078231.html>

Resim 41: <http://dugunyardimcisi.com/son-donem-modasi-osmanli-gelinlikleri/>

Resim 42: <https://www.bakimlikadin.net/2019/02/09/kaftanli-gelinlik-modelleri/>

Resim 43: <http://www.magazinsortie.com/moda/2-istanbul-medeniyetler-defilesi-sale-koskonde-gerceklesti-h4875.html>

Resim 44: <http://www.asilcagil.com/portfolio/balikesir-sehri-medeniyet-defilesi/>

Resim 45: <http://www.modaandmore.com/wp-content/uploads/2014/06/ES1.jpg>

Resim 46: <http://www.yasemin.com/foto-galeri/41733-tesettur-gelinlik-de-pelerin-esintisi/p1>

Resim 47:
https://www.google.com/search?q=robadan+kesim+gelinlik&rlz=1C1GGRV_enTR751TR751&source=lnms&tbnm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiMpLiDs_XhAhVBcZoKHS3hAFsQ_AUIDigB&biw=1360&bih=625#imgsrc=rUa_dd7Vdw266M:

Resim 48: <https://potuks.com/pin/a-kesim-v-yaka-gelinlik-modeli/>

Resim 49:
https://www.wisebridal.com/images/products/700_1050/3001_3100/3079_1.jpg

Resim 50: <https://potuks.com/wp-content/uploads/2016/03/naama-amp-anat-fw-wedding-dresses-co-14574385224pc8l.jpg>

Resim 51:
<https://www.dreamon.com.tr/uploads/koleksiyon/0d170a4f5d45e9a0cb30086d067e7573.jpg>

Resim 52: <https://www.sayende.net/2017-modasi-midi-gelinlik/>

Resim 53: <https://eliesaab.tumblr.com/post/177729874819>
<https://i.pinimg.com/originals/72/dc/42/72dc4276cc32778bf0ba8e34b6c6b0d8.jpg>

Resim 54: <https://www.alissenuera.com/tr/urun/gelin-taci-04/>

Resim 55: https://i.dugun.com/articles/body/gelin_sapkalari/1s.jpg

Resim 56:
<https://image.dhgate.com/0x0/f2/albu/g7/M00/81/63/rBVaSluqzTCAdR1dAAD2awwwH74794.jpg>

Resim 57: <https://tr.aliexpress.com/item/Vintage-Luxury-Wedding-Jewelry-Long-Crystal-Necklace-Chains-Bridal-Shoulder-Strap-Jewellery-Body-Chain-Accessories-For/32735096672.html>

Resim 58: <https://www.gigbi.com/blog/gelinlik-kemeri/>; <https://img.fysik.info/img/rata-2019/70-3635.jpg>

Resim 59: <https://www.fiyatgrafik.com/foto/ucuz-ucretsiz-boyut-parmaksiz-rhinestone-dantel-sequins-gelin-dugun-eldiven-dugun-aksesuarlari-cin-ucretsiz-gonderim-yapilan.jpg>

Resim 60: <https://www.cicekdiyari.com/buyukresim/gelin%20buketi24.jpg>; <https://www.beyazbuket.com/Uploads/UrunResimleri/buyuk/375a8f8a-1918-45c6-85c2-c43875a77f78.jpg>

Resim 61: <https://potuks.com/pin/gelin-semsiyesi/>

Resim 62-64: NTV. (2017). <https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/2016nin-en-unlu-gelinleri-ve-gelinlikleri,RTi080erf0ewmhMVq4C80w/E-b0VLVCTkCbqo3L-gbF7Q>

Resim 63: Barlas, Sözcü

Resim 65: *Özgür Masur*. (2019). <https://www.ozgurmasur.com/>

Resim 66: <https://m.finansgundem.com/foto-galeri/gecmisten-bugune-kraliyet-gelinlikleri-galeri/1307646/1> WALLIS SIMPSON

Resim 67: <https://www.marieclaire.co.uk/fashion/the-most-iconic-wedding-dresses-of-all-time-79133>

Resim 68: <https://tse1.mm.bing.net/th?id=OIP.zvpvZS-eWcikUINPgjcWiQHAI0>

Resim 69: <https://www.usmagazine.com/celebrity-news/pictures/10-royals-who-married-common-people-w452751/prince-abdullah-ii-and-rania-al-yassin-w452770/>

Resim 70: <https://i.pinimg.com/originals/38/91/26/389126a1fba0ffc39372f00ce8504bbc.jpg>

Sevüktekin Apak, M., Onat Gündüz, F., & Öztürk Eray, F. (1997). *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Sezer Arıç, A. (2006). *Türklerdeki Kıyafetin Kısa Tarihi*. Atatürk Araştırma Merkezi: <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/turklerdeki-kiyafetin-kisa-tarihi>

Seziş Kişılı, E. (2018). *Geçmişten Günümüze Gelinlik Tarihi*. Esra Seziş Kişılı: <https://esraseziskigili.com/blog/gecmisten-gunumuze-gelinlik-tarihi/>

Tezcan, M. (1980). Beşik Kertme Nişanlı Geleneği ve Çayırbağı Köyü Uygulaması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* , 239-257.

Togan, A. (1985). *Tarihte Usul*. İstanbul.

Tuna, S. (2006). Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* , 149-160.

Tunç Yaşar, F. (2007). Osmanlı Kadınının Eğitimine Yönelik İlk Süreli Yayın: Terakki-i Muhadderat. *Dem Dergi* , 98-105.

Turkish Cultural Foundation. (2018).

<http://www.turkishculture.org/showpic.php?src=images/pages/big/%C3%9C%C3%A7etek%20entari,%20late%2019th%20century,%20Sadberk%20Hanim%20Museum.jpg>

Turkish Cultural Foundation. (2018).

http://www.turkishculture.org/picture_shower.php?ImageID=4703 adresinden alınmıştır

Türkan, K. (2011). Giyim Kuşamla İlgili Tespitler: Atatürk'ün Giysi Tercihleri Üzerine Bir Değerlendirme Denemesi. *folklor/edebiyat* , 173-186.

Yılmaz, D. (2011). Osmanlı Dönemi 19. Yüzyıl Modası ve Değişimi. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü